

**Millî Mücadele Döneminde
İstanbul Mitingleri
(Mütareke ve İşgal
Döneminde Kamuoyu
Oluşturma Çabaları)**

**Istanbul Rallies in the
National Struggle Period
(Efforts to Form Public
Opinion in the Armistice
and Occupation Period)**

Zekeriya Türkmen

Millî Mücadele Döneminde İstanbul Mitingleri (Mütareke ve İşgal Döneminde Kamuoyu Oluşturma Çabaları)

*Zekeriya Türkmen**

Özet

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasının hemen ardından İstanbul önlere gönderilen İtilaf devletleri donanması başkenti denizden abluka altına almıştır. İstanbul bundan sonraki dönemde sıkıntılı bir sürecin içine sürüklenmiştir. İtilaf devletleri'nin Mütareke hükümlerine dayanarak başlattıkları işgaller zamanla genişledi. Hele, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgali hadisesi toplumsal hafızada derin yaralar açmıştır. İzmir'in işgaliyle Batı Anadolu'da Yunanlıların savunmasız, masum halka yönelik başlattıkları mezalim büyük infiale yol açmıştır. Bunun üzerine pasif direniş tedbirleri kapsamında değerlendirilecek olan mitinglerle kamuoyu ayağa kaldırılmaya çalışılmıştır. İstanbul'da öncelikle Darülfünun mensubu öğretim üyelerinin öncülüğünde kurulan protesto örgütlenmesi, 17 Mayıs 1919 tarihinde ilk tepkisini gösterdiği gibi bu başkaldırının kısa sürede bütün başkente yayılmasını sağlamıştır. Bu haksız işgallere karşı mülki makamların, özellikle de Harbiye Nezareti ve Erkan-ı Harbiye Riyaseti'nin kamuoyunun yanında yer aldığını gösteren tutumu halkın daha güçlü sesini duyurmasına zemin hazırlamıştır. Dönemin önde gelen öğretim üyelerinden Besim Ömer Paşa'dan, Filozof Rıza Tevfik Bey'e, Edebiyatçılardan Halide Edip Hanımdan, Üsküdarlı Tal'at Bey'e, Münevver Saime Hanımdan, Mehmet Emin Bey'e varınca pek çok aydın İzmir'in ve diğer vatan sathının işgaline tepkilerde bulunmuştur. 17 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul Darülfünun'unda başlayan tepkiler, 19 Mayıs 1919 tarihinde Fatih Mitingi, 20 Mayıs 1919'da Üsküdar Mitingi, 22 Mayıs 1919'da Kadıköy mitingi, 23 Mayıs 1919'da Birinci Sultan Ahmet Mitingi, 30 Mayıs 1919 tarihinde İkinci Sultan Ahmet mitingi, 10 Ekim 1919 Cuma günü Üçüncü Sultanahmet Mitingi Cami içinde ve 13 Ocak 1920 Salı günü Dördüncü Sultanahmet mitingi meydana yapılan son miting olarak tarihe geçmiştir. İstanbul'da tertip edilen bu yedi büyük mitingde, kamuoyu miting alanlarına davet edilerek, ateşkes hükümlerine aykırı olarak vatanları istila edilen Türklerin, kitlesel tepki için hemen harekete geçmeleri ve işgallerin haksız olduğunu tüm cihana gür bir seda ile duyurmaları istenmiştir. Bu makalede, Mütareke ve İşgal İstanbul'unda yaşanan sıkıntılara rağmen, İtilaf devletleri ve onların maşası olan Yunanların İzmir'e yönelik haksız işgal hadisesine karşı başlatılan sivil direniş hareketiyle kamuoyu oluşturma yani pasif direniş faaliyetleri kapsamında İstanbul mitinglerinin etkisi üzerinde durulacak; dönemin aydınlarının kadim Türk tarihinden, kültüründen örnekler vererek halkı birlik ve beraberlik ruhu etrafından kenetlemeye yönelik gayretleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

İstanbul mitingleri, İzmir'in işgali, Darülfünun (İstanbul Üniversitesi), Mütareke Dönemi, Kamuoyu

* Dr. Öğr. Üyesi İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, zturkmen[at]29Mayis.edu.tr. ORCID: 0000 0002 0938 0121.

Istanbul Rallies in the National Struggle Period (Efforts to Form Public Opinion in the Armistice and Occupation Period)

Abstract

Immediately after the signing of the Treaty of Mondros on October 30, 1918, the Entente States navy, which was sent to Istanbul, was besieged by the sea. In the following period, Istanbul was dragged into a distressed process. The Occupations that the Entente States launched based on the Armistice provisions expanded over time. Moreover, on May 15, 1919 the event of the occupation of Izmir left deep psychological scars in the social memory. With the occupation of Izmir, a massive massacre and prosecution process which were launched by the Greeks against defenceless and innocent people in the western Anatolia caused a massive indignation. On top of that, public had to be awoken with the rallies to be evaluated within the scope of passive resistance measures. The organization of the protest, which was founded in Istanbul on the initiative of the members of the Darülfünun, first provided its first reaction on May 17, 1919, and this situation provided the spread of the uprising to the capital in a short period of time. Against this unjust occupation, the attitude of the domestic authorities, especially the attitude of War Office and Office of War Administration that shows they were side by side with the public has laid the foundation for the public to announce their voice stronger. From the leading academic members of the period Besim Ömer Pasha to Philosopher Mr. Rıza Tevfik, to literary figures Mrs. Halide Edip, Mr. Tal'at from Üsküdar, to Mrs. Münevver Saime, to Mr. Mehmet Emin, many of the intellectuals reacted against the occupation of Izmir and other parts of the country. The reactions that started on May 17, 1919 in Istanbul Darülfünun (University), Fatih Rally on May 19, 1919, Üsküdar Rally on May 20, 1919, Kadıköy Rally on May 22, 1919, First Sultan Ahmed Rally on May 23, 1919, Second Sultan Ahmed Rally on May 31, 1919, Third inside the Sultanahmet Mosque Rally on October 10, 1919, continued with on Fourth (The Last Istanbul Rally) Sultanahmet Rally on January 13, 1920. In these seven big rallies organized in Istanbul, the Turks, whose homeland invaded against the cease-fire provisions, invited to public rallies in order to take action for a massive reaction and declare with a strong voice, to the world, that the occupations were unjustified. In this article, despite the hardships experienced in Istanbul during Truce and Occupation, the influence of Istanbul rallies will be emphasized through the civil resistance movement initiated against the unfair occupation of Izmir by the Entente States and the Greeks used as tongs; the efforts of the intellectuals of the period to clamp the people around the unity and solidarity of the society by giving examples from ancient Turkish history and culture.

Keywords

Meetings of İstanbul, Occupation of (Smyrna) İzmir, Darülfünun (University of İstanbul), the period of Moudros Armistice, public opinion

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nin kaderini belirlemek üzere Paris Barış Konferansında sürdürülen bir dizi toplantıdan sonra İzmir'in işgaline yönelik İtilaf devletlerinin planları netleşmeye başlamıştır. İngiliz Başbakanı Lloyd George tarafından Londra'da 6 Mayıs 1919'da gerçekleştirilen kabine toplantısında, İzmir'deki Yunan vatandaşlarının korunması için İtilaf devletleri gözetiminde Yunan askerinin şehre çıkarılmasına izin verilmesi teklif edilmiş; bu teklif daha sonra Amerikan Başkanı W. Wilson ile Fransa Başbakanı Clemenceau tarafından da kabul görmüştür.¹

Bu arada İtilaf devletleri adına işgali tebliğ ve gelişmeleri kontrol için İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Koramiral Sir Somerset Arthur Gouch Calthorpe'un, İzmir'e gitmesine kararlaştırılmış; amiral H.M.S. "Iron Duke" zırhlısıyla 13 Mayıs 1919'da İzmir'e ulaşmıştır.² Calthorpe, 14 Mayıs 1919 Çarşamba günü saat 09:00'da Iron Duke'ten gönderdiği işgale ilgili notayı Vali (Kambur) Ahmet İzzet Bey'e ile 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya ulaştırmıştır.³ Amiralin İzmir'in işgaline yönelik ikinci notası aynı gün (14 Mayıs 1919 Çarşamba) gece saat 22.00'de Türk makamlarına elden teslim edilmiştir.⁴

15 Mayıs 1919 Perşembe sabah saat 06.00 sularında İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan gemileri eşliğinde ilerleyen Yunan gemileri saat 07.00'den itibaren birliklerini İzmir Kordon boyunda karaya çıkararak Alsancak ve Pasaport karakollarını işgal etmiştir.⁵ Metropolit Hrisostomos karaya çıkan Efzun Alaylarını takdis edip geleneksel ayin yapıldıktan sonra, kilise çanlarının sesleri ve Rum ve diğer gayr-ı müslim kalabalıkların tezahüratıyla Albay Stavrianos komutasındaki birlik Konak istikametine yürüyüşe geçmiştir. "Zito Venizelos" sloganları ile Konak Meydanı'na gelen Efzun Alayı önde gönüllü Rum gençlerden oluşan milislerle Sarıkışla'ya doğru ilerlemiştir. Batı Anadolu'da Millî Mücadele'nin başlamasına sebep olan ilk kurşun hadisesinden sonra İzmir'de büyük bir Yunan terörü estirildiği, çok sayıda Müslüman Türk'ün öldürüldüğü,

¹ İsmail Köse, "Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson'un Türk Algısı", *History Studies International Journal of History, Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı*, c. 6/3, Ankara: Nisan 2014, s. 217-238. İngiltere'nin Konferans öncesi tavrı için bk., Çağdaş Yüksel, "Paris Barış Konferansı Öncesi İngiltere Lordlar Kamarası'nda Ermenilerin Durumunu Tartışmak Üzere Yapılan Oturum Hakkında Değerlendirmeler", *Uluslararası Eğitim, Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 3, Sy: 1, Ankara, Ocak 2021, s. 1-18.

² Mehmet Sait Dilek, "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sy: 36, Trabzon 2013, s. 31-42. Emir Bostancı, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İzmir ve Aydın'da Yunan İşgali ve Mezalimi Üzerine İtilaf Devletleri Nezdinde Yapılan Siyasi Teşebbüsler", *Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.II, Sy: 1, Erzurum: 2021, s. 68.

³ *Gnkur ATASE Arşivi, İstiklal Harbi Fonu (İSH)*, K:19, G: 108, Belge: 108-1.

⁴ *BOA. BEO.* Harbiye Gelen nr: 344730; *BOA. DH. İUM.* EK. 51/72. 1-2; Ayrıca bk., Koramiral Arthur Galthorpe'nin Osmanlı Devleti idarecilerine yönelik notaları hakkında bk., Tarık Balioğlu, "İzmir'in İşgal Ültimatoları" *Tarih ve Medeniyet*, Sy: 3, İstanbul: Mayıs 1994, s. 42-43.

⁵ Mevlüt Çelebi, "Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sy: 19, İzmir'in İşgali Özel Sayı, İzmir: 2019, s. 139-140.

yaralandığı, insanlık dışı uygulamalara maruz kaldığı bilinmektedir.⁶ 15 Mayıs 1919'daki işgal ve sonrasında yaşananları, olayların görgü tanığı olan İtalyan ressam Vittorio Pisani tablolarına da yansıtmıştır.⁷

Ali Nadir Paşa ve 17. Kolordu karargahı efradının işgal günü Yunanlarca Sarıkışla'da kuşatılıp tehditle denetim altına alınmasından sonra kolordu zabitanının nesi var nesi yoksa talan ve gasp edilirken, 15 kadar subay şehit edilmiştir.⁸ Bu sırada, İzmir'deki kışlalardan canını kurtarabilen asker ve zabitan Manisa tarafına çekilmiş, 17. Kolordu Komutanlığına vekaleten Albay Bekir Sami (Günsav) Bey atanmıştır. Aydın'da 57. Tümen Komutanı Albay Mehmet Şefik Bey, İzmir'deki işgal olayı ve gelişmeleri bağlı bulunduğu birimlere rapor etmiştir.⁹

2. İzmir'in İşgaline İstanbul'daki Hükûmet ve Kamuoyunun Tepkisi: Miting Hazırlıkları

15 Mayıs 1919 tarihindeki işgal hareketi ve "İzmir Fâciası" Anadolu'nun her yanında derin üzüntü yaratmış, tüm ülke çapında devlet merkezine gönderilen telgraf ve gerçekleştirilen mitinglerle protesto edilmiştir. Protesto gösterilerinin en büyüğü, İstanbul'da düzenlenmiş olan ve 17-18 Mayıs 1919'da İstanbul Darülfünun, 19 Mayıs Fatih, 20 Mayıs Üsküdar, 22 Mayıs Kadıköy, 23 Mayıs Birinci Sultanahmet, 30 Mayıs İkinci Sultanahmet, 10 Ekim 1919 Üçüncü Sultanahmet ve 13 Ocak 1920'de gerçekleştirilen Dördüncü Sultanahmet mitingleridir.¹⁰ İşgal sonrasında İstanbul basını "İzmir'siz Türk Anadolu olmaz!" sloganını devamlı işlemiştir.¹¹

15 Mayıs 1919 Perşembe günü erken saatlerde İzmir'in işgalini öğrenen Damat Ferit hükûmeti, aynı gün yayımlanan bildirimde, İtilaf devletleri notasında Yunanlardan söz edilmediğine işaret ederek, hükûmetin aldatıldığını söyledikten sonra "devlet ve milletin haklarını korumak için kendilerine düşeni yaptıklarını" belirterek, halkı "sükûnete ve ağırbaşlı davranmaya" davet etmiştir. Hatta, Damat Ferit Paşa iç kamuoyuna, Osmanlı hükûmeti ve idarecilerinin İtilaf devletleri tarafından aldatıldığını anlatmak istercesine 16 Mayıs 1919'da Sultan VI. Mehmet Vahdettin'e istifasını sunmuş; ancak padişah, hükûmeti kurma görevini, tekrar eniştesi Damat Ferit Paşa'ya vermekten başka hal

⁶ Mevlüt Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", *XIV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, c. III, s. 48-51.

⁷ Celal Öcal, *Kurtuluş Savaşımıza Sanatıyla Katkıda bulunan İtalyan Ressam Vittorio Pisani*, İzmir: Koza Kültür Yayınları, 2007, s. 4-15.

⁸ *Gnkur. ATASE Arşivi, İSH.*, Kls: 20, Göz: 24, Belge: 24-1.

⁹ E. Albay M. Şefik Aker, *57. Tümen ve Aydın Millî Mücadelesi (1918-1920)*, (Yay. Hz. Ahmet Tetik vd.leri), Ankara: Genelkurmay ATASE Bşk.lığı Yay., 2006, s. 49-59.

¹⁰ Geniş bilgi için bk. Kemal Arıburnu, *Millî Mücadele'de İstanbul Mitingleri*, Ankara: 1951. Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, Ankara: Berikan Yay., 2007, s. 47-128; İstanbul mitingleri hakkında ayrıntı için bk., *1919 İstanbul Mitingleri Millî Mücadele'nin İşaret Fişegi*, Ed. Cezmi Eraslan, Nilüfer Erdem, Umut Dere, Duygu Saygın, İstanbul: İstanbul Türk Ocağı Yay., 2002, s. 24-192.

¹¹ Bk. *Takvim-i Vekayi* nr:3549, 3550, 15-16 Mayıs 1335(1919); *İkdam* nr: 7999, 8001, 17, 19. 5. 1335; *Alemdar* nr: 146-1456, 147-1457, 148-1458, 18-20 Mayıs 1335.

çaresi bulamamıştır.¹² İzmir'in işgalini, aynı gün Harbiye Nezaretinde iken öğrenen IX. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, bu haksız işgalin mitinglerle protesto edilmesine dikkat çekmiştir.¹³ Şevket Turgut Paşa'nın başında olduğu Harbiye Nezareti bir süre sonra Yunanların İzmir'de yaptıkları mezalimin İtilaf devletlerince daha net anlaşılmasını sağlamak üzere mitinglerde yapılan konuşma metinlerinin İngilizce ve Fransızcaya çevrilerek İtilaf devletleri temsilcilerine sunulmasını Hariciye Nezaretine teklif etmiştir.¹⁴ 15 Mayıs 1919'daki "İzmir'in İşgali Fâciası" Anadolu'nun her yanında derin bir üzüntü yaratmış, tepkilere yol açmıştır. İşgalin Yunan ordusuna yaptırılması, Türk milletinin onurunu ayaklar altına almış, milli duygularını zedelemiştir. Basında çıkan haberler, işgal bölgesinde yaşanan faciaları gözler önüne sermiştir. Yunanların masum ahaliye karşı işledikleri cinayetler milletin ruhunda nefret fırtınalarının büsbütün kabarmasına yol açmıştır.¹⁵ İzmir'in işgalinden iki gün sonra İstanbul Darülfünûn Edebiyat Fakültesi öğrencileri konferans salonunda¹⁶ yapılan toplantıda işgali protesto eden bir beyanname kaleme alınarak yayınlanması istenmiştir.¹⁷ İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da gerçekleştirilen faaliyetlerde dönemin sivil toplum örgütü Türk Ocağı başta olmak üzere diğer cemiyetlerden başka, özellikle aydınların nabzını tutan Darülfünun/üniversite hemen harekete geçmiştir. Cemiyetler, kitleleri uyanık tutacak millî ruhu vermeye çalışmışlar; erkeklerin yanında kadınlar da mitinglerde seslerini yükseltmişlerdir. Türk Ocakları, Milli Kongre Cemiyeti, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri, Asri Kadınlar Cemiyeti, Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti gibi kadın örgütleri ile Darülfünun hocaları ve kız-erkek öğrencilerinin öncülük ettiği mitinglere İstanbul halkı büyük katılım sağlamıştır.¹⁸ İstanbul'da Darülfünûnun İzmir'in İşgaline Tepkisi İzmir'in işgali haberi, İstanbul'da büyük üzüntü ve heyecana yol açmıştı. İşgale ilk büyük tepki bir ilim-irfan ocağı olan İstanbul'da Darülfünûn ve Türk Ocağından gelmiştir. Türk Ocağının ilk Genel Sekreteri Fethi (Erden) Bey, İzmir'in işgali haberi alındığında bütün gençliğin harekete geçtiğini, hemen Darülfünûn'la ortak bir teşebbüste bulduklarını belirtmektedir.¹⁹ Nitekim 17 Mayıs 1919 Cumartesi günü erken saatlerde Darülfünûn konferans salonunda toplanan öğrenciler işgale karşı büyük bir tezahürat başlatmıştı. 4000 kadar öğrencinin yer aldığı salonda, İzmir'de Yunan işgalini kınayan

¹² BOA, *Meclis-i Vükelâ Mazbatası (MV)*, nr: 215/234, 17. 5. 1335 (1919).

¹³ Tefrik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da 1919-1921*, Ankara: Kent Basımevi, 1981. s. 117. Ayrıntı için bk., Zekeriya Türkmen, *Mütareke ve İşgalden Millî Mücadele'ye Mustafa Kemal Paşa*, İstanbul: Yeditepe Yay., 2020, s. 153 vdd.

¹⁴ BOA., (*Hariciye Nezareti Siyasi Kalemî*), HR SYS, nr: 2710/3. (29 Mayıs 1335/1919).

¹⁵ Mehmet Şahingöz, *İzmir, Maraş ve İstanbul'un İşgali Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora tezi, Ankara: 1986, s. 57-58.

¹⁶ Bugün Cemil Bilsel Salonu olarak kullanılan yerdir.

¹⁷ Kemal Arıburnu, *Millî Mücadele'de İstanbul Mitingleri*, s. 5

¹⁸ Nuray Özdemir, "Millî Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadını", *Belgi Dergisi*, Sy: 21, Kış 2021/I, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2021, s. 1-22.

¹⁹ Fethi Erden, *Türk Ocakları Umumi Kâtibi Dr. Fethi Erden'in Ocak Hatıraları*, (Yay., Hz. Celil Bozkurt), Ankara: Altınordu Yay., 2019, s. 25-26.

konuşmalar yapılmış; 18 Mayıs 1919 Pazar, "Millî Matem Günü" ilan edilmiştir. Hatta bir gün önce, 17 Mayıs 1919 tarihli *Alemdar*'da Refii Cevat (Ulunay), "Matem-i Umumi (bütün eğlence yerleri tatil edildi)" başlığını kullanmıştır.²⁰

17 Mayıs 1919'da saat 11:15'te Darülfünunun fakültelerine bağlı akademisyenler (müderris) ve öğrenciler konferans salonunda işgali hep bir ağızdan medeni dünya önünde protesto etmişlerdir. Toplantıda Doktor Besim Ömer (Akalin) Paşa, Doktor Âkil Muhtar (Özden) Bey ve Filozof Rıza Tevfik (Bölükbaşı) Beyler konuşma yapmışlar; İtilaf devletleri temsilcilerine verilmek üzere bir protesto metni hazırlanmıştır. Gençliği bilgilendirme paneli şeklinde düzenlenen toplantıda Âkil Muhtar Bey kısa açış konuşması yapmış, sonra toplantıyı Besim Ömer Paşa yürütmüştür.²¹ Son derece üzgün yüz hatları ile kürsüye çıkan Besim Ömer Paşa, "Felaket o kadar derindir ki, bu olanlardan duygulanmayan ne bir Osmanlı ne de bir Müslüman var. Uzun uzadıya sözden ziyade harekete ihtiyaç vardır. Darülfünun yani Üniversite milletin ruhu, dimağıdır. Duygularımızın artan şiddeti yanında akılcıca teşebbüslerde bulunmak lâzımdır" dedikten sonra sözü Muslihiddin Adil (Taylan) Bey'e vermiş, o da; "Şerefli tarihimiz! Yedi asırlık bir zaman içinde çok şevketli, çok felâketli zaman geçirdik fakat bu günkü kadar elim, hazin hiçbir an yaşamadık; bugün cihan yeni bir hayata doğru giderken Osmanlılık, Türklük adeta kabir basamaklarında yaşıyor. Âdil hakimlerden âdilâne hükümler beklerdik... Fakat heyhât!..." dedikten sonra kelimeler boğazında düğümlenmiş, "...İzmir beşiğimiz, yatağımız ve... en nihayetinde mezarımızdır..." diye bitirmiştir.²² Rıza Tevfik Bey yaptığı konuşmada, itidal telkin ettikten sonra "Bu koca memleket Türklerin himmetiyle olmuştur. Bütün haklarımızın çiğnenmesine razı olmayız. Burası bizimdir, burada kalacağız. Burada en temiz kalpli en seçkin insanlar Türklerdir... Nerede Wilson prensipleri, nerede hak?..."²³ sözleriyle konuşmasını bitirmiştir. İzmirli Hamit Şevket (İnce) Bey, "...Memleket zaten yanmıştır. Yanacaksa bari şanlı olarak yansın... Protesto yapılsın..."²⁴ derken, Mühendis Mektebinden Yusuf Razi (Bel) Bey, "İzmir'in işgali üzerine hepimizin kalbinde hasıl olan hissiyatı tekrar söylemeye gerek görmüyorum... Sözleri bırakıp iş yapmalıyız..." demiştir. Darülfünun gençliği adına konuşan Servet Bey, "İşgali protesto etmek, öğrenciler arasında teşkilat kurmak, müderris ve öğretmenleri bu teşkilatın tabii başkanı olarak görmek, milletin birliği için gerçek bir seferberlik ilân ederek hudutta, düşman içeri girmişse orada düşmanla savaş etmek gerekir"²⁵ demiştir. Fen Fakültesinden Gıyaseddin Bey, "Biz heyecanlarımızı ya vatana parçalar eklediğimiz

²⁰ *Alemdar* nr: 148/1458, 17 Mayıs 1335/1919.

²¹ Bu toplantı ile ilgili haberler için bk., *İkdam*, *Sabah*, *Memleket*, *Vakit*, *İstiklal*, *Yeni Gazete*, 19 Mayıs 1919 tarihli nüshaları.

²² Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 48-49.

²³ *İkdam*, nr: 8001, 19 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10600, 19 Mayıs 1335/1919; ayrıca bk., Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 53.

²⁴ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 59.

²⁵ Kemal Arıburnu tarafından yayınlanan metinde, 5. Madde olarak "Mektepleri kapatmak" ifadesi yer almaktadır. Bk., Arıburnu, *Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri*, s. 9.

veya vatandan parçalar ayırdığımız zamana saklarız...” demiştir. Tıp Fakültesinden Sırrı Bey ise, “Dünyanın en ücra köşelerinde belki millî duygularını unutmuş küçük milletlerin bile haklarını bütün kuvvetleriyle bağıra bağıra almaya çalıştıkları şu mühim ve nazik devirde, biz ...Türkler’in vatanları ve milletleri için kan dökmeğe karar verdiklerini ilân etmeliyiz...”²⁶ diyerek bitirmiştir. Darülfünun’da gerçekleştirilen bu ilk toplantıyı 19-30 Mayıs 1919 tarihleri arasında şehrin muhtelif yerlerinde düzenlenen beş büyük miting ile 10 Ekim 1919 ve 13 Ocak 1920’de yapılanlarla birlikte iki büyük büyük miting izlemiştir. İzmir’in haksız işgalini protesto etmek amacıyla İstanbul’da Darülfünûn’da iki büyük toplantı ve şehrin muhtelif yerlerinde yedi büyük miting gerçekleştirilmiştir. Bakırköy’de ise sadece kadınların katıldığı bir miting yapılmıştır.²⁷

3. Fatih Mitingi (19 Mayıs 1919 Pazartesi)

Türk Ocağı ve Darülfünun öğrencilerinin düzenledikleri bu ilk mitingde, rengi al olan sancağın siyaha boyandığı izlenimini vermek için Fatih Saraçhane’deki Şehremaneti balkonunun iki yanına salınan bayrakların altına siyah perde asılmış ve katılanlara siyah rozetler dağıtılmıştır. 19 Mayıs 1919 Pazartesi gün Fatih Parkı’nda (bugünkü Belediye Sarayı ve civarı) gerçekleştirilen mitinge İstanbul halkınca büyük ilgi gösterilmiş; yaklaşık 75.000 kişinin katılımı sağlanmış, kadınlar ön saflarda yerlerini almışlardır.²⁸ Fatih mitinginde ilk konuşmayı Halide Edip (Adivar) yapmıştır.²⁹ Halide Edip özetle, “Müslümanlar, Türkler! Türk ve Müslüman bugün en kara gününü yaşıyor, gece karanlık bir gece... Fakat insanın hayatında sabahı olmayan gece yoktur. Yarın belki parlak bir sabah olacaktır... Hanımlar! Sizin elinizde tüfenk, top yok; hak var... Tüfek ve top düşer, hak vallahî bâkîdir...”³⁰ demiştir. Darülfünun Hukuk Fakültesinden Selahaddin Bey; “Efendiler! Biliyoruz ki, harbin talii bize yâr olmadı. Amerika Birleşik Devletlerinin muhterem başkanı Wilson tarafından (1918) senesinde ilân ve her tarafta hüsn-i kabul gören programı dairesinde sulhe talib olduk, bu talebimizi ifade ederken Wilson esasları ve hukuki düsturlarının onikinci maddesinin bize de fedakârlık yükleyeceğine ve siyasi hayatımız için ne gibi te'minat ihtiva ettiğine vakıf idik...Dün münevver gençliğin, bu gün bütün halkın dışa vurduğu bu duygu, emin olunuz Türk Milleti'nin ölmediğini, ölmeyeceğini ve öldürülemeyeceğini gösteriyor...Müslümanız, Cenab-ı Hakk'a ve adaletine imanımız vardır... Yaşasın millet!”³¹ demiştir. Hüseyin Ragıp (Baydur) Bey; “...Dağdan gelip bağdakilerini kovmak isteyenlerin hakkı kötek ve satır olacaktır! İzmir Yunan'a bağlanamaz...Vatandaşlar İzmir Yunan'a ilhak edilemez.” derken, Meliha Hanım;

²⁶ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 55-56.

²⁷ Nuray Özdemir, “Millî Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadını”, *Pamukkale Üniversitesi Belgi Dergisi*, Denizli: 2021, s. 8-9.

²⁸ Fatih mitingi ile ilgili haberler için bk., *İleri*, nr: 110-494, 20 Mayıs 1335 / 1919; *Memleket*, nr: 100, 20 Mayıs 1335/1919. Sabah, İkdam, Vakıf, Tasvir-i Efkâr, İstiklal, Alemdar, 20 Mayıs 1919.

²⁹ Şerif Aktaş, “Halide Edip Adivar” *Ankara Üniv. DTCE, Türkoloji Dergisi*, Sy: 20/1, Ankara 2013, s. 1-12.

³⁰ *İkdam*, nr: 8002, 20 Mayıs 1335/1919; *Hadisat*, nr: 140, 20 Mayıs 1335/1919; *İnci*, Sy: 5, 1 Haziran 1335/1919; Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 61-64.

³¹ *İleri*, nr: 110-494, 20 Mayıs 1335 / 1919; *Memleket*, nr: 100, 20 Mayıs 1335/1919. Ayrıca bk., Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 64-68.

"...Evet vatanımızı kurtarmak için yaşayacağız. Kuvvetle Allah'ımıza sığınarak iman ediyoruz ki, bugün zorla alınan bir hak elbette iade edilecektir." demiştir. Fatih Mitinginin sonunda Amerika'ya bir protesto telgrafı yazılmış ve metinde; "Siz bize prensiplerinizi bu cesareti verdiniz. Bugün bizi müdâfaa etmek lâzımdır... Sonra bir buçuk milyon Müslümanı iki yüz bin Rum'a veriyorsunuz bu pek büyük haksızlıktır."³² ifadesine yer verilmiştir. Mitingde alınan kararları Yıldız Sarayında padişaha sunmak için Halide Edip (Adivar) ile iki öğrenci görevlendirilmiş; heyet Saray'da Padişahın huzuruna çıkamamış, baş mabeyinci Ömer Yaver Paşa tarafından dilekçe ve taleplerinin Sultana iletileceği belirtilmiştir.³³

4. Üsküdar Mitingi (20 Mayıs 1919, Salı)

Darülfünun gençliğince hazırlanan davetiyede 20 Mayıs 1919 Salı günü vatandaşların saat 3:00'te (15:00) Üsküdar Parkında miting için hazır olmaları istenmiştir. Üsküdar Doğancılar Meydanında yapılan mitinge yaklaşık 30.000 kişi katılmıştır.³⁴

Üsküdar mitinginde Şair Ahmet Tal'at (Üsküdarlı) Bey, "...Ey bütün kuvvetlerin, hakimlerin, galiplerin en metin, en kuvvetli hakimi olan Allah! Bize acımıyorsan demin buraya gelirken Muhammed evlâtlarının kollarında gördüğün İzmir matem nişanı hürmetine olsun artık merhamet et!"³⁵ diye dua ederken, Ferruh Niyazi Bey, "...Camileriyle, medreseleriyle, minareleriyle öz Müslüman memleketi olan İzmir düşman elindedir. Biz Türkler itidal ile metanet ile yaşamasını bildiğimiz kadar kahramanca ölmesini de biliriz."³⁶ demiştir. Asrî Kadınlar Cemiyetinden Sabahat Hanım; "...Biz temsil ettiğimiz Asrî Kadınlar Cemiyeti manevî şahsında... gasp olunan bir hakkın zulmü karşısında yaşıyoruz, fakat en çok biz kadınlar ve anneler, kardaşlar bedbahtız...medeniyete yalanlar söyleyen varlıklara her zaman lânetler edeceğiz."³⁷ demiştir. Üsküdar Sultanisinden Muzaffer Bey, "Ufkumuzda siyah bulutlar belirdi. Karanlık bir gece içindeyiz...Türklerden ayrılması mümkün olmayan bir hakkı çekip koparmak, İzmir'i bizden ayırmak istiyorlar... Fakat Türkün bir şeyi, yalnız bir şeyi vardır: O da kalbi ve ruhudur. (İmanı da var sadaları)... Türklüğün kanı daima kanıyor... Yaşamak için ölmeye yemin ettik."³⁸ derken, Naciye Hanım ise; "Biz tarihin, belki arzın şahit olmadığı ihtilâli bir inkılâbın zavallı, kara bahtlı yavruları, bedbaht evlâtlarıyız, dört kanlı senenin matemli mersiyesini bile bize çok gören medenî insanlar son darbeleriyle can evimizi parelediler... İzmir memleketimizin hayatından, tarih ve

³² Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 68-70.

³³ *İkdam*, nr: 8002, 20 Mayıs 1335/1919; *İleri*, nr: 110-492, 20 Mayıs 1335/1919; Halide Edip Adivar, *Türk'ün Ateşle İmtihani*, I, İstanbul 1998, s. 33-34. Ayrıca bk., Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 45.

³⁴ Üsküdar mitingiyile ilgili basın haberleri için bk., *İkdam*, *Vakit*, *İleri*, *Memleket*, 21 Mayıs 1919.

³⁵ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 71-72.

³⁶ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 72-73.

³⁷ *İkdam* nr: 8003, 21 Mayıs 1919; Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 73-74.

³⁸ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 74-75.

coğrafyasından silinemez...”³⁹ diye bitirmiştir. Hâmit Bey konuşmasında; “...Bu annelerin çocukları esir edilemez. Mahkûm yaşayamaz, yaratılışı müsait değil. Gençler gördüm, sesleri coşan bir denizin dalgaları gibi uğulduyordu. Adalet kavuşuncaya kadar ölümle boğuşacaklarını yeminlerle söylediler... Anlıyorum ki Türk bir kalb olmuş... Artık inanır mıyım ki İzmir Yunan olsun... Fakat hakikat Wilson Efendi'nin dediği gördüğü gibidir. Nerede Türk kalabalık ise orası Türkiye'dir. Tarihimizi okudum...muhayyilede imdada koşan Kanuni'nin tuğları, parlayan âlemleri, dalgalanan ordusunu, atlarını, atlarının nallarından ateş fıskıran dik bakışlı askerlerini görüyorum. Vistül'de atlarını sulayanlar, mülteci Demirbaş'ı karşılayan hudud beyi bu saniyede karşımda... İzmir bizim zeybektir...”⁴⁰ diye bitirmiştir.

5. İstanbul'da Darülfünun Müderris ve Öğretmenlerinin Toplantısı (21 Mayıs 1919, Çarşamba)

Darülfünun müderris ve öğretmenleri Fatih ve Üsküdar'daki iki mitingin ardından, Darülfünun Konferans Salonunda tekrar bir toplantı düzenlemiş; toplantıda İzmir'in işgalinden dolayı kamuoyu vicdanında şahlanan millî heyecan dile getirilmiştir.⁴¹

İlk sözü alan Hüseyin Ragıp (Baydur) Bey; “...Şu dakikada bütün Türk Milleti, arkadan vurulmuş bir adamın halini andırıyor. Dört senedir, silâhımız elimizde, cephelerde vatani müdafaaya çalışırken engin denizlerin ötelerinden gelen bir ses işittik bu ses diyordu ki: Yaşamak hakkı büyük ve küçük bütün milletler için eşittir ...Öğretmenler ordusu İzmir mekteplerinde güzel Türkçe'nin yerine Yunan lisanı, şarkın Türk tarihi yerine Yunan tarihi konulduğunu görmektense o mübarek Türk kıtasının, mübarek eşiğinde şehid düşmeyi elbette tercih edecektir”⁴² demiştir. Öğretmen Nefise Hanım ise; “Biz âdil barışın neticesini beklerken gelecek, yedi yüz senelik saltanatın büyük bir kütlesini teşkil eden İzmir'in Yunanistan'a ilhakını görüyoruz... Şerefli bir millet yutulmak isteniyor... Eğer insanlığın kanı kâfi değilse, Türkleri erkek ve kadınlarının kanları da helal olsun...”⁴³ demiştir. Halide Edip konuşmasında; “Kardaşlar!... Bugün Müslüman dünyasında büyük bir heyecan doğdu. Bu heyecan; Türk, Arap, Hintli, Afgan hülâsa bütün Müslüman âleminin ve Türklerindir... Müslümanlar, hilâllerıyla salipten korkmazlar...Bizim davamız bir Türk davası değil, Müslüman âleminin davasıdır... Tarihte Çanakkale Muharebesi gibi bir muharebeye sahip olan millet mahvedilemez... Heyecanımızı boğmayalım; Yunan bayrağı İzmir üzerine dikilmeyecektir... Heyecanımızı öldürmeyelim... Aldanmayalım. Biz heyecanlarımızı her zaman yaşamalıyız.”⁴⁴ demiştir.

³⁹ İkdâm nr: 8003, 21 Mayıs 1919; Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 75.

⁴⁰ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 77-81.

⁴¹ *Tasvir-i Efkâr*, nr: 2732, 20 Mayıs 1335/1919.

⁴² Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 82-84.

⁴³ *Memleket*, nr: 102, 22 Mayıs 1335/1919; ayrıca bk., Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 84.

⁴⁴ İkdâm, nr: 8004, 22 Mayıs 1335/1919; *Memleket*, nr: 102, 22 Mayıs 1335/1919; Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 86-88.

Bu toplantıda İstanbul'daki bütün okul öğretmenlerinin vatan müdafaası uğrunda canlarını fedaya hazır oldukları vurgulanmıştır.

6. Kadıköy Mitingi (22 Mayıs 1919, Perşembe)

Kadıköy İskele Meydanında havanın fevkalâde yağmurlu olmasına rağmen 15-20.000 kişinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Mitingin ve davetiyenin hazırlanmasında Darülfünun gençliğinden özellikle Tıbbiyeliler büyük çaba harcamışlardır.⁴⁵ Üç saat kadar süren fırtınayla karışık şiddetli bahar yağmuru altında yapılan mitingde konuşmacılar kürsüden seslerini duyurmaya çalışmıştır.

Kadıköy mitinginde ilk sözü Fahrettin Hayri (Köstem) Bey almış ve "Müslümanlar! Yaşadığımız tarih, facialar tarihidir... Bizim, artık Müslümanların Avrupa'ya emniyeti yoktur... İlahi adalete bakınız., Tabiat ağlıyor. Sabrediniz. Millet dört milyon evlâdın, kanını dökmek suretiyle Avrupa'nın hak ve adaleti susturmak için patlayan toplarına karşı vatanını müdafa etti. Bize miras, yiğitlik ve namus olarak bıraktıkları vazife vardır."⁴⁶ demiştir. Şair Hüseyin Suat (Yalçın) Bey İzmir'in haksız yere işgalini konu alan şiirini okumuş,⁴⁷ Edebiyat öğretmeni Münevver Saim (Asker) konuşmasında; "Yarab!... Ben kardaşlarıma değil ilk evvel sana hitab ediyorum. Vatanın felâketi karşısında bir genç kızın feryadını dinle, bu ağlayan anneler şehidlerin annesi. Bu boynu bükük genç kadınlar, fedakârların genç zevcesi, şu hıçkıran yavrular askerlerin yetimleri değil mi? Böyle seçkin bir kavme göz yaşı döktürmekte hikmet ne?... Ey tarihlerinin kara günlerini yaşayanlar size hitap ediyorum: Milletler için kara günler olabilir. Fakat artık yok olmak yoktur. Bir millet yok edilemez...Oğlum bana "Ben neyim" diye ilk sorduğu günü ona semalardan haykıran bir melek gibi "Büyük tarihli bir Türk'sün" diye hitap edeceğim. Bu nida, bu hayırlı ses onun ruhunda ne fırtınalar hazırlar. Ninnisini söylerken bu günleri yanık sesle ruhuna serpeceğim. Ona büyük Türk ırkının şereflerini terennüm edeceğim. Kundağına mimarların yaptığı bu âbideleri işleyeceğim. Masallarda Fatihleri, Yavuzları anlatacağım. Mendilinde, kitabında, cüzdanında, fesinde hep İzmirler görecek, ölümler ona babamdan kalma altun kak..malı kılıncı, rafta sarılı duran bayrağı bir miras olarak vereceğim. Ve kulağına gizli bir vasiyet söyleyeceğim. İşte o günden itibaren galiplerin taktığı zincirler çözülmeye mahkûmdur. Çünkü o gün oğlumun kalbine ektiklerim hürriyet çiçekleri olarak açacak, kızıl isyan olarak taşacak... Bir millet yok edilemez... Ağlamakla kazanılacak hak, hıçkırıklarımızı işitecek kalp yok. Teşkilâta son ver, harekete başla..."⁴⁸ sözleriyle bitirmiştir.

⁴⁵ Kadıköy Mitingi haberleri için bk., *Hadisat*, nr:143, 23 Mayıs 1335/1919; *İleri*, nr: 113-495, 23 Mayıs 1335/1919; *İkdam*, nr: 8005, 23 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10604, 23 Mayıs 1335/1919; *Memleket*, nr: 103, 23 Mayıs 1335/1919; *Yeni Gazete*, nr: 172/1736, 23 Mayıs 1335/1919. Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 89-90.

⁴⁶ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 90-91.

⁴⁷ *İkdam*, nr: 8005, 23 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10604, 23 Mayıs 1335/1919; Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 91-92.

⁴⁸ Fahri Yetim, *Millî Mücadele Döneminde Mitingler (1918-1920)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1994, s. 46. Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 92-94.

Halide Edip konuşmasında; “Müslüman ve Türk Dünyası en siyah bir matemle dalgalanıyor... Dün İstanbul'a gelmek isteyen bir çarlık vardı. O çarlığın yerlerinde şimdi yelller esiyor. Niçin? Biz o çarlığın nefsinin Çanakkale'de boğduk, burada devrilen yalnız çarlık değildir... Asla heyecanlarınızı unutmayınız... Milletlerin üzerinde hakim olan adalet, Türk Milleti, nihayet senin de hakkını verecektir.”⁴⁹ demiştir. Hayriye Melek Hanım; “Bütün medeni dünya bilmelidir ki, ...Bu topraklar bizim için hissiz değildir. Onlarda bizim kalbimiz çarpıyor. Onlarda bizim kanımız yaşıyor. Damarlarımızda kan kurumadıkça, kalplerimiz çarpmakta devam ettikçe o topraklar bizindir, bizim kalacaktır. Kürenin üzerinde...üçyüz milyon insan, “Ey Büyük Olan Allah, Türk Mazlumdur!” diye bağırıyor. Hakkın tecellisini istiyor. Hakkı tecelli etmedikçe Türk'ün kanı gibi o ses de dinmeyecek ve susmayacaktır. Çünkü Allah büyük, hak yücedir”⁵⁰ derken, Şair Ahmet Kemal (Akünal) Bey ise yazdığı bir şiiri okuyarak dinleyenleri duygulandırmıştır.⁵¹

7. Birinci Sultanahmet Mitingi (23 Mayıs 1919, Cuma)

İzmir'in işgaline tepki mitinglerinin en kalabalık olanı, Birinci Sultanahmet mitingidir. Mitingin hazırlanmasında Millî Kongre Cemiyeti, Türk Ocağı ve Darülfünun etkili olmuştur. 23 Mayıs 1919 Cuma günü namazı Sultanahmet, Ayasofya ve civar camilerde kılan halk Sultanahmet Meydanında miting alanına koşmuştur. Mütareke döneminin en samimi, en büyük katılımlı miting olarak tarihi geçen Birinci Sultanahmet mitingine 200.000 kişinin katıldığı tahmin edilmektedir. Şehremini Operatör Cemil Paşa'nın önerisiyle Ayasofya Hamamı ile Cami arasındaki alana konulan hitabet kürsüsüne siyah zemin üzerine bayraklar asılarak matem havası yaratılmaya çalışılmıştır. Kürsünün Marmara Denizine bakan tarafında kadınlar, Ayasofya cihetinde erkekler yer almışken,⁵² Darülfünun öğrencileri ellerinde pankartlarla alanda bulunmuşlardır.⁵³ Miting için hazırlanan davetiye bir gün önce gazetelerde yayımlanmıştır. Davetiyede çok kısa ve anlamlı cümlelerle İstanbul halkı Sultanahmet Meydanına çağırılmıştır.⁵⁴

Birinci Sultanahmet mitingini, şehrin sakini Türklerin dışında, İstanbul'daki İtilaf İşgal Kuvvetleri istihbarat memurları da takip etmiştir. Mitingde Şehzade Abdülmecit Efendi

⁴⁹ Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı I*, Cumhuriyet Yay., İstanbul 1988, s. 4; Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 94-96.

⁵⁰ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 96.

⁵¹ *İkdam*, nr: 8005, 23 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10604, 23 Mayıs 1335/1919; Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 97.

⁵² Arzu Terzi, “Osmanlı Basınının Gözünden Sultanahmet Mitingleri”, *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği*, İstanbul: Türk Ocağı Yay., 2022, s. 40.

⁵³ Katılımcılar konusunda *İkdam* 100 bin, *Vakit* 200 bin, *Sabah* 150 bin, *Alemdar* ise 300 bin rakamını vermektedir. Bk., *Vakit* nr: 565, 24 Mayıs 1335/1919; *Tasvir-i Efkâr* nr: 2733, 2734, 23-24 Mayıs 1335/1919; *İkdam* nr: 8006, 24 Mayıs 1335/1919; *İleri*, nr: 114-496, 24 Mayıs 1335/1919; *Memleket*, nr: 104, 24 Mayıs 1335/1919; *Vakit*, nr: 565, 24 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10605, 24 Mayıs 1335/1919; *Alemdar*, nr: 1462-152, 24 Mayıs 1335/1919; *Türkçe İstanbul*, nr: 175, 24 Mayıs 1335/1919; *Hadisat*, nr: 144, 24 Mayıs 1335/1919; *İstiklal*, 24 Mayıs 1335/1919.

⁵⁴ *Tasvir-i Efkâr* nr: 2733, 23 Mayıs 1335/1919; *İkdam* nr: 8005, 23 Mayıs 1335/1919; *Zaman*, nr: 375, 23 Mayıs 1335/1919; Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 98.

de hazır bulunmuş; üst düzey güvenliğin sağlanmasını yerinde görmek üzere Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, İstanbul Muhafızı Seyyid Paşa, İstanbul Polis Müdürü Halil Bey ile Dersaadet Jandarma Kumandanı da Sultanahmet Meydanına gitmiştir.⁵⁵ Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, miting alanında Sultan Vahdettin'e benzetilerek halkın tezahüratıyla karşılaşmış, hatta kalabalık bir gurup onu Harbiye Nezareti kapısına kadar izlemiştir.⁵⁶

Cuma namazına müteakip saat 14.30'da miting programı açıklandıktan sonra, kürsüde ilk sözü Millî Şair Mehmet Emin (Yurdakul) Bey almış, heyecanlı bir konuşma yapmıştır. Mehmet Emin Bey konuşmasında; "Kardaşlar! Keşke asırların geceleri ve dünyaların mezarları gözlerime dolarak bir kör olsaydım. Sokak sokak dileneydim de milletimin kulağımı parçalayan bu felâket seslerini iştimese idim, bu karanlık günleri görmeseydim. Keşki göğün yıldırımları, yerin canavarları birleşerek beni kanlar içinde topraklara yuvarlasaydı da vatanımın bu musibeti huzurunda bulunmasaydım...Evet Kardaşlar! Biz mağlubiyetten vatan ve milletin acısından sonra bugün İzmir'imizin Yunanlılar tarafından işgal edildiğini görüyoruz. Yunanlılar, öteden beri tarih ve saltanatımızın enkazı üzerine (Pan-Helenizm) bayrağını dikmek emelini besleyen bu düşmanlar ellerinde hiçbir hak silâhı olmadığı halde bizim Anadolu'muzun bir güzel beldesini mabetleriyle, mektepleriyle yangına veriyorlar. Ve onun kahraman evlatlarını kadınlarıyla, çocuklarıyla öldürüyorlar...İzmir, altı asırdan beri kırk ulu cami'in beyaz minarelerinden ezan seslerini yedi gökte dalgalandıran bir Müslüman memleketidir. İzmir o kadar zamandan beri cesaret ve kahramanlıklarımıza, adaletlerimize şahid olmuş azametli dağların Oğuznameler, Şehnameler dinlediği bir Türk toprağıdır. ...bu Osmanlı diyarı tarihen, medeniyeten, dinen ve ırken Türk'tür ve İslâm'dır. Ve daima da Türk ve İslâm kalacaktır...benim evlatlarım ölmeyi bildikleri kadar öldürmeği de bilirler. Türk'e gelince: O'nun Allah'a secde için eğilen alını hiçbir vakit esaret önünde eğilmedi, onun kılıç ve sapandan başka bir şeyle nasırlanmayan elleri asla zincirlere uzanamaz...Altun tahtları, granit kaleleri yakıp yıkan fâtiplerin kılıçları her zaman millî ruhların önlerinde aciz kalmıştır...Ey Şekspirlerin, Prodomların, Leonikefollar'ın, Dantelerin milletleri! Hani nerde sizin o insanlık, adalet rüyalarınız?... Soruyorum size... Şu yirminci asır Romaların önünde alınlarına zafer tacları giyerek kanları ve göz yaşlarını çiğneyen Jül Sezarların devri midir? Değilse, Türk'ün hukuku, Türk'ün hürriyeti niçin tanınmıyor; Türk'ün vatani ve Türk'ün mabedi niçin çiğneniliyor? ...Kardaşlar!...Her birimiz hepimizin ve hepimiz her birimizin olalım ve yalnız iki kuvvete iman edelim: Kendimize ve Cenab-ı Hakka!.."⁵⁷

⁵⁵ *İkdam* nr: 8006, 24 Mayıs 1335/1919.

⁵⁶ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, Doğan Kardeş Matbaası, İstanbul 1969, s. 169; ayrıca bk., Arzu Terzi, "Osmanlı Basınının Gözünden Sultanahmet Mitingleri", *a.g.e.*, s. 32-34, 49.

⁵⁷ *İkdam* nr: 8006, 24 Mayıs 1335/1919. *Tasvir-i Efkar* nr: 2734, 24 Mayıs 1335/1919. *Zaman*, nr: 376, 24 Mayıs 1335/1919. Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 98-103. Arzu Terzi, "Osmanlı Basınının Gözünden Sultanahmet Mitingleri", *a.g.e.*, s. 35.

Fahreddin Hayri (Köstem) Bey kendi şiiri ve Tevfik Fikret'in bir şiirini mateme bürünmüş bir ruhla, oldukça etkili şekilde okuduktan sonra⁵⁸ konuşmasında Yunanların Türklere yaşattıkları facialardan bahsederek her şeye rağmen ümitvar olunmasını istemiştir.⁵⁹ Halide Edip ise; "Kardaşlarım, Evlâtlarım! Ruhu göklerde olan minarelerimizden yedi yüz yıllık şanlı Osmanlı tarihinin bu günkü faciasını seyrediyor...Ben Türk ve Müslüman tarihinin karabahtlı kızıyım. Eskileri kadar kahraman... fakat karabahtlı anasıyım... Ulu ecdadımızın ruhları önünde başımı eğip yemin ediyorum. Bugün kolları kesilmiş Türk Milletinin, geçmiş günlerdeki kadar cesur bir ruhu var. Yemin ediyorum ki, kuvvetini adalet ve insanlıktan alan Osmanlı tarihine ecdadımın ilahî namusuna hıyanet etmeyeceğiz...Yediyüz senelik tarihine ağlayan minareler altında yemin ediniz: Bayrağımıza, ecdadımızın namusuna hıyanet etmeyeceğiz"⁶⁰ demiştir. Darülmualimîn Müdürü ve Öğretmenler Cemiyeti Reisi Selim Sırrı (Tarcan) Bey; "Saygıdeğer Vatandaşlar, Valideler, Babalar, Kardaşlar! Bilirsiniz ki felaket günlerinde aralarında nifak olan aile fertleri bile derhal birleşirler. Bir zelzele, bir tufan vukuunda baba, evlat, dayı, kanlı bıçaklı olsalar birbirine sarılır...İzmir'in işgali - buna pek de işgal denemez- Yunanistan'ın İzmir'i istilası bir belâ şimşeği gibi üzerimize indi...Haktan ümidi kesmeyelim. Allah bizimle beraberdir"⁶¹ demiştir. Türk Ocağı mensubu Tabip Yüzbaşı Fuat Sabit Bey⁶² ise; "Ey Millet! Mukaddes vatanımız parçalanıyor. Millî namus ayaklar altında çiğneniyor. Zulüm ve kahırla Müslüman ve Türkler hakkın şahid olduğu haksızlık, ihanetlere maruz bulunuyor...Wilsonlar, Klemansolar, Loid Corclar, beşeriyete adalet vaad eden insanlar! İzmir'e ayak basan Yunan cinayetlerini, Yunan vahşetlerini medeni dünya ne hisle temaşa ediyor...Türk, fazilete güvenerek aldı... Fakat güçsüz ve kuvvetsiz değildir, şan ve şerefle ölürse milyonlarca müslüman matemini tutacak, intikamını alacaktır"⁶³ derken alanda heyecan zirveye ulaşmış; halkın tekbir ve tehlil sesleriyle etraf inlemiştir.

Gençlerin okuduğu heyecanlı şiirlerden sonra Birinci Sultanahmet Mitingi sonunda tarihin dönüm noktasında bulunulan bu kritik zamanda yağmacılığa karşı milletçe tek yumruk olunması gereği hatırlatılarak, milletin azimli ve metin olması, ümitsizliğe

⁵⁸ Fahrettin Hayri Bey, Tevfik Fikret'in "Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası varsa, / Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır. / Göz yumma güneşten, ne kadar nuru kararsa, / Sönmez ebedi, her gecenin gündüzü vardır!" mısralarını okumuştur.

⁵⁹ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 103-107.

⁶⁰ *İkdam* nr: 8006, 24 Mayıs 1335/1919; *İleri*, nr: 114-496, 24 Mayıs 1335/1919; *Hadisat*, nr: 144, 24 Mayıs 1335/1919; *Vakit*, nr: 565, 24 Mayıs 1335/1919; *Zaman*, nr: 376, 24 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10605, 24 Mayıs 1335/1919; *Yeni Gazete*, nr: 171-1727, 24 Mayıs 1335/1919. Halide Edip Hanım'ın konuşması için ayrıca bk., Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, I, s. 34 vd. Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 107-109.

⁶¹ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 110-111.

⁶² Ufuk Erdem, *Türk Ocağı Kurucularından ve Teşkilat-ı Mahsusa'nın Önemli Simalarından Doktor Fuat Sabit*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2009, s. 4 vdd. Ayrıca bk., Anıl Dinçel, "Sultanahmet Mitinginde Türk Ocaklı Doktor: Fuat Sabit (Ağacık)", *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği*, İstanbul: Türk Ocağı Yay., 2022, s. 115-125.

⁶³ Fahri Yetim, *Millî Mücadele Döneminde Mitingler (1918-1920)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: 1994, s. 49-50. Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 111-113.

kapılmaması öğütlenmiş, tespit edilen beş maddelik kararın idarecilere sunulması kararlaştırılmıştır.⁶⁴ Hoca Hâmit Efendinin yaptığı duaya bütün katılımcılar içten gelen bir sesle “âmin” diyerek dağılmıştır.⁶⁵ Miting kararları oluşturulan bir heyetle Yıldız Sarayına elden ulaştırılmış, ancak padişah, heyete yaveri aracılığıyla iyi dileklerde bulunmuştur.⁶⁶ Birinci Sultanahmet Mitingini Cemil (Filmer) ile Fuat (Uzkinay) Beyler caminin doğusundaki bir minareden filme almıştır. Bu mitingden başka, 28 Mayıs 1919 Çarşamba günü öğlen namazına müteakip İstanbul'un çeşitli semtlerinden gelen esnaf, eşraf ve halkın katılımıyla şehitlerin ruhları için Sultanahmet Camiinde Hafız Sadettin tarafından mevlid-i şerif, saray müezzinleri tarafından da kaside ve ilahiler okunmuş, İmam Tefvik Efendi tarafından da dua yapılmıştır.⁶⁷

8. İkinci Sultanahmet Mitingi (30 Mayıs 1919, Cuma)

Sultanahmet Meydanı 30 Mayıs 1919 tarihinde bu defa tahmini 100.000 kişinin katılımı ile gerçekleştirilen ikinci büyük mitinge sahne olmuştur. Bu miting için de önceden davetiyeler hazırlanmış, kamuoyu basın yoluyla bilgilendirilmiştir.⁶⁸ Mitingde kürsü siyah örtülerle sarılmış, kürsüden Alman çeşmesine doğru çekilen hatlara Türk bayrakları asılmıştır. İstanbul'da Darülfünun, Darülmüallimin ve İdadi öğrencilerinin ellerinde pankartlar olduğu halde mitinge katılım sağlanmıştır. Öğrencilerin ellerinde Türk Ocağı ve Milli Kongre Cemiyetince hazırlanmış olan; “Müslümanlar Ölmez, Öldürülemez!”, “İzmir Türküdür, Türk Kalacaktır!”, “Hak İsteriz!”, “İki Milyon Türk, İki yüz bin Rum'a Feda Edilemez!”, “Türk Esir Olmamıştır, Olamaz!”, “Osmanlı Toprağı Yunanistan Olamaz!” “Türk Hürdür, Esir Olamaz!” yazılı ve Türklük ruhunu en yalın ifadeyle anlatan pankartlar dikkati çekmiştir.⁶⁹

30 Mayıs 1919 günü, Ayasofya, Sultanahmet ve civar camilerde kılınan Cuma namazına müteakip, halk kalabalık guruplar halinde Sultanahmet Meydanına koşmuştur. Gelen guruplar içinde muharip gaziler, kız ve erkek idadi öğrencileri, medrese mensupları ile dinî guruplara mensup dedeler, şeyhler, postnişinler; esnaf ve ahaliden çeşitli guruplar sloganlar atarak alanı doldurmuştur. Saat 15.00'de Sultanahmet Camii başımamı Rasim Hoca tarafından yapılan toplu duadan sonra “Fatiha” ve miting programı okunmuş, artan tekbir sesleri beraberinde konuşmalara geçilmiştir.⁷⁰

⁶⁴ *Tasvir-i Efkâr* nr: 2734, 24 Mayıs 1335/1919; *Zaman*, nr: 376, 24 Mayıs 1335/1919. Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 113-115.

⁶⁵ *Vakit*, nr: 565, 24 Mayıs 1335/1919; *İkdam* nr: 8006, 24 Mayıs 1335/1919; *İleri*, nr: 114-496, 24 Mayıs 1335/1919.

⁶⁶ *Vakit*, nr: 565, 24 Mayıs 1335/1919.

⁶⁷ *Tasvir-i Efkâr* nr: 2739, 29 Mayıs 1335/1919; *İkdam* nr: 8011, 29 Mayıs 1335/1919. Arzu Terzi, “Osmanlı Basınının Gözünden Sultanahmet Mitingleri”, *a.g.e.*, s., 37.

⁶⁸ *Akşam*, nr: 251, 29 Mayıs 1335/1919; *Vakit*, nr: 571, 30 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10611, 30 Mayıs 1335/1919; *İkdam*, nr: 8012, 30 Mayıs 1335/1919; *Zaman*, nr: 382, 30 Mayıs 1335/1919; *Tasvir-i Efkâr*, nr: 2740, 30 Mayıs 1335/1919.

⁶⁹ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 115.

⁷⁰ İkinci Sultanahmet mitingi ile ilgili haberler için bk., *Tasvir-i Efkâr*, nr: 2741, 31 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10612, 31 Mayıs 1335/1919; *İkdam*, nr: 8013, 31 Mayıs 1335/1919; *Zaman*, nr: 383, 31 Mayıs

Mitingde ilk sözü Darülfünun müderrislerinden Türk Ocağı mensubu İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu) Bey⁷¹ almış ve konuşmasında; “Vatandaşlar! Tam beş sene süren kanlı bir harpten sonra bir tarafta muzafferler, bir tarafta da silâhını terk etmesi ve Allah'tan başka kuvveti olmayan Türkler var... Bütün Türkler şimdi imha edilmek isteniliyor. Ey Vatandaşlar Türk nedir? Türk demek mükemmel ve muhteşem kubbeleri göklere uzanan minareleri parlayan çinileriyle, muazzam, muhteşem medrese ve imaretleriyle bir san'at ve medeniyetin sahibi demektir... Türklük demek âcizlere koruyucu gibi muamele etmek, kuvvetlilere boyun eğmemek demektir. Türklük demek Allah'ın doğruluk ve iyilik sıfatlarına tapmak ve yaşamak demektir. Türklük demek yok olsa da mezardaki kemikleriyle ısyan ederek haksızlığa karşı gelmek demektir. Türklük demek bütün bir ahlâk ve doğruluk ve iyilik demektir... Sorarım o İslam Âlemine ki, kollarının ayaklarının kesilmesine rağmen Kur'an-ı Azimüşşânı daima başı üstünde taşımış olan Müslüman-Türk kavminin bu yok edilışinden kalbi incinmeyecek mi?... Silâhımız imanımızdır. İmanımızla hakkımızı müdafaa edeceğiz”⁷² demiştir.

Darülfünun öğrencilerinden Şair Şükûfe Nihal (Başar)⁷³ ise duygu yüklü konuşmasında; “Güzel Vatanım, Hastalıklı Tali'siz Toprağım!.. Seni kaybetmek korkusunun ruhuma yaydığı derin zehirli acıyı bilmem bununla kaçınıcı defadır duyuyorum ve pek feci iztirab içinde son ve ilahî bir ümidle Allah'ıma yalvarıyorum ki, bu elemeler artık senin için duyduğum acıların en sonuncusu fakat sana ebedi sahip oluşumuzun ilk müjdecisi olsun... Ah sevgili mukaddes vatanım... Ufuklar simsiyah... Mukaddes yurdum... Ruhumuz o kadar sende varlığımız o kadar sende ki, biz buradan ayrılırken belki iskelet bir cisim ile çıkacağız. Hayır aziz vatan beşiğimiz sendin mezarımız yine sen olacaksın, işte ben en sabit en ilahî bir iştihak önündeyim, o meş'um günü görürsem hodgâm ve sefil ellerden son ve müthiş intikamı alacağım o zaman şad ve sakin bir ruhla, serin, yeşil kalbinde müebbeden uzanarak mayam yine sana karışırken beni artık sefil beşerin hiçbir kuvveti senden ayıramayacak...”⁷⁴ demiştir. Milaslı Doktor İsmail Hakkı (Milaslı) Bey⁷⁵ ise; {Eûzu Billâhi mine'ş-şeytanirracîm (Bismillâhirrahmanirrahîm Yâ Eyyühellezine âmenû

1335/1919; *Vakit*, nr: 572, 31 Mayıs 1335/1919. *Alemdar, İstiklal, Tasvir-i Efkâr, Memleket, Yeni Gazete, İleri, Vakit*, 31 Mayıs 1919.

⁷¹ Ayrıntı için bk., Ömer Obuz, *Türk Rönesansı'nın Peşinde Bir Aydın: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu*, Libra Yay., İstanbul 2018, 21 vdd. Umut Dere, “İkinci Sultanahmet Mitinginde Eğitimci Bir Aydın: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği*, İstanbul: Türk Ocağı Yay., 2022, s. 147-170.

⁷² İkdâm, nr: 8013, 31 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10612, 31 Mayıs 1335/1919; *Hadisat*, nr: 151, 31 Mayıs 1335/1919; *Tasvir-i Efkâr*, nr: 2741, 31 Mayıs 1335/1919. Ayrıca bk., Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 116-118.

⁷³ Hülya Argunşah, *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal*, Akçağ Yay., Ankara 2002. Hilal Nur Söğüt, “Öncü Kadınlardan Şükûfe Nihal Başar”, *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği*, İstanbul: Türk Ocağı Yay., 2022, s. 189-192.

⁷⁴ *Hadisat*, nr: 151, 31 Mayıs 1335/1919; *Tasvir-i Efkâr*, nr: 2741, 31 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10612, 31 Mayıs 1335/1919. Ayrıca bk., Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 118-122.

⁷⁵ Bahar Coşkun, “İkinci Sultanahmet Mitingi ve Milaslı Doktor İsmail Hakkı”, *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadelenin İşaret Fişeği*, İstanbul: Türk Ocağı Yay., 2022, s. 171-177.

aleyküm enfisüküm.)⁷⁶} Allah buyurdu ki, Ey müminler nefislerinizin zarardan muhafazası kendinize aittir. Eğer siz doğru yolda, Allah yolunda devam ederseniz eğri yola gidenler size zarar vermezler...Çünkü her şeyden ve hepsinden evvel Allah'ımız var. Allah'ın kuvvet ve kudretini dünyanın en satvetli en kuvvetli milletlerinin hükümetlerinin kuvvetlerinden, hey'etlerinden daha büyüktür...Fakat Allah'ınıza imanınız metin olsun ki Müslüman hiçbir vakit imha edilemez. (Edilemez sadaları) (veseya'lemu-llezîne zalemû eyye munkalebin yenkalibûn⁷⁷) yani zulmedenler yakında elim bir akıbete inkılâb ettiklerini bilecek ve göreceklerdir."⁷⁸ ayetiyle konuşmasını bitirmiştir.

Türk Ocağı Başkanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ise konuşmasına tarihten örneklerle başlamış, İzmir'den sonra İstanbul'un da aynı akıbete maruz kalacağı endişelerini belirttiği konuşmasında: "Bedbaht Kardeşlerim! Yaşadığımız öldürücü asırlardan sonra memleketimizin manevî ufuklarında uğursuz bir saat çalmağa, kara günler doğmaya başladı. İçinde Tunalar akan, Dicleler Fıratlar sesler veren büyük anavatan hurdahaş olduktan sonra öz vatanımızda da bizi rahat bırakmak istemiyorlar... Anadolu! Bin seneden beri üstünde titreye titreye ezanlarımız gelen, kaya başlarında nehirler kenarında Türkler'in şarkılar söylediği öz vatanımızdır. Ey Anadolu, ey kahramanlık kaynağı olan Anadolu seni bugün köle yapmak istiyorlar...O Yunanistan ki, başkalarının yardımıyla doğdu, ...Soruyoruz o Avrupa'ya o Yunanistan'ı bırakacaklar mı ki, Anadolu'da çocukları kadınları sefil etsinler, gitsinler... Anadolu'da Yunanistan demek, yangın demektir. Anadolu'da Yunanistan demek, cebren ve kahren nefy ile kadınlarımızı ihtiyarlarımızı sürmek mahvetmek demektir...Yunan idaresi ayak bastığı İslam memleketlerini baştan başa imha etmiştir, yalvarıyoruz Avrupa'ya yönelerek hitap ediyoruz. Eğer bir azınlığın bizim hükümetimizden şikayetçi olması idareyi değiştirmeye kifayet ediyor. Bir avuç Rum milleti Aydın'da hükümeti devirmeye kifayet ediyorsa işte bağırıyoruz ki biz Yunan idaresi istemiyoruz. (İstiklâl istiyoruz sadaları)"⁷⁹ demiştir.

Hamdullah Suphi Bey'in heyecanlı konuşmasından sonra miting kararları okunmuş; Sultanahmet Camii başımamı Hoca Rasim tarafından yapılan duadan sonra kalabalıklar tekbir ve sloganlarla meydandan ayrılmıştır. Mitingden sonra oluşturulan heyet, Yıldız Sarayı'na giderek alınan kararları Sultan Vahdettin'e sunmuşlar, padişah tarafından heyetin taltif edildiğine dair haberler dönemin gazetelerinde yer almıştır.⁸⁰ İkinci Sultanahmet Mitingi de Fuat (Uzkinay) ve Cemil (Filmer) Beyler tarafından filme alınmıştır.

⁷⁶ Türkçesi; "Ey iman edenler! Siz kendinizi bakın. Siz doğru yolda olursanız, yoldan sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. " Kur'an-ı Kerim, Maide, 105. Ayet.

⁷⁷ Türkçesi; "Zulmedenler hangi akıbete uğrayacaklarını göreceklerdir.", Kur'an-ı Kerim, Şuara, 227. Ayet.

⁷⁸ *Tasvir-i Efkar*, nr: 2741, 31 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10612, 31 Mayıs 1335/1919; *İleri*, nr: 121-503, 31 Mayıs 1335/1919. Ayrıca bk., Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 122-126.

⁷⁹ Zekeriya Türkmen, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, s. 126-128.

⁸⁰ *Tasvir-i Efkar*, nr: 2741, 31 Mayıs 1335/1919; *Sabah*, nr: 10612, 31 Mayıs 1335/1919; *İkdam*, nr: 8013, 31 Mayıs 1335/1919; *Zaman*, nr: 383, 31 Mayıs 1335/1919; *Vakit*, nr: 572, 31 Mayıs 1335/1919.

9. Üçüncü Sultanahmet Mitingi (10 Ekim 1919, Cuma)

Anadolu'da etkinliğini giderek artıran ve İstanbul'da iktidarın değişimine yol açan Temsil Hey'eti ile Kuva-yı Milliye'nin, Türk Ocağı ve Darülfünunun katkılarıyla Üçüncü Sultanahmet Mitingi yapılmıştır. İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetinin de fikri anlamda katkısı olmuş, mitinge davet yazısı gazetelerde yayımlanarak halkın katılımına dikkat çekilmiştir. Hatta davette mitinge katılımın dinî bir vecibe, aynı zamanda millî bir vazife olduğu da hatırlatılmıştır.⁸¹

Sonbahar ve yağmur mevsiminden dolayı miting Sultanahmet Camiinin içinde yapılmıştır. Camide düzenlenen mitingin asıl maksadı, kabul edilecek kararlar çerçevesinde hazırlanacak olan muhtıranın İtilaf İşgal Orduları Komutanlığı temsilcilerine sunulmasıydı. İzmir ve Batı Anadolu bölgesindeki haksız Yunan işgalinden dolayı endişe duyan kadın, erkek, çoluk-çocuk binlerce halk 10 Ekim 1919 Cuma günü Sultanahmet Camiine gelmiştir. Fatih Camii hatibi Şevket Hocanın hutbesinden sonra Cuma namazı kılınıp şehitler için mevlit okunmuştur. Ayrıca, Ayasofya ve diğer camilerden gelen halkın katılımıyla kalabalık daha da artmış, hatipler mahfile çıkarak konuşmuşlardır.⁸²

Sultanahmet Camii içinde gerçekleştirilen mitingde Dr. Rıza Nur⁸³, Hamdullah Suphi, Kara Vasıf, Mehmet Emin ve Fahrettin Hayri Beyler konuşma yapmışlardır. İlk sözü Türk Ocağından Dr. Rıza Nur almış, Türklerin medeniyete olan katkılarını özetledikten sonra İzmir ve İstanbul'un ve diğer Türk beldelerinin işgalinin kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Türk Ocağının ünlü hatibi Hamdullah Suphi Bey konuşmasında, "...(Yunan'ın) Eline bir fırsat geçmiş, Türk'ü silahsız ve hükûmetsiz yakalamış, vuruyor, soyuyor, yakıyor...Yunanlar, İzmir'de dün yaptığı gibi bugün de öldürüyor... Yunan taburlarının soyguna, kıtale giderken söyledikleri türkü vardır: "Bre Sultan demedik mi salıp yükselecek, mabetlerin yıkılacak, boynun bükülecek". Buna cevap olmak üzere Anadolu'da halk muharebeye başladı. Emineler, Ayseliler, Kübra kadınlar, Yörük, Zeybek, Türkmen bütün erkek ve kadınlarıyla asırlar arasında arta kalmış paslı silahlarıyla Yunanlıya karşı çıktılar. Dediler ki; "Bre hain, demedik mi hilal yükselecek, bayrakların parçalanıp yere gömülecek, Türk'ün başı doğrulacak, yüzü gülecek, bayrakların parçalanıp, hilal yükselecek"⁸⁴ sözleriyle tepkisini göstermiştir.

⁸¹ Bk., *Vakit*, nr: 696, 10 Teşrin-i evvel/Ekim 1335/1919; *Akşam*, nr: 377, 10 Teşrin-i evvel 1335/1919; *Alemdar*, nr: 2599, 10 Teşrin-i evvel 1335/1919.

⁸² *İkdam*, nr: 8141, 11 Teşrin-i evvel 1335/1919; *Vakit*, nr: 697, 11 Teşrin-i evvel 1335/1919; *Türk Dünyası*, nr: 44, 11 Teşrin-i evvel 1335/1919; *Alemdar*, nr: 2600, 11 Teşrin-i evvel 1335/1919; *Tasvir-i Efkâr*, nr: 2884, 11 Teşrin-i evvel 1335/1919.

⁸³ Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, Altındağ Yay., İstanbul 1967; B. Zakir Avşar, *Bir Muhalifin Portresi, Dr. Rıza Nur*, İstanbul: Belgesel Kitap Yay., 1992.

⁸⁴ Hamdullah Suphi Tanrıöver, *Dağ Yolu*, (Yay. Hz. Fethi Tevetoğlu), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2000, s. 29-31.

Minberde, Kuva-yı Milliye Murahhası sıfatıyla söz alan Kara Vasıf Bey,⁸⁵ Anadolu'da bizzat şahit olduğu olayları aktarmıştır. Türk Ocağının kurucusu Mehmet Emin Bey "Dua" adlı manzum kitabından bir parça okuyarak konuşmasını tamamlamıştır. Son konuşmacı Fahrettin Hayri Bey, İzmir'in haksız işgaline karşısında sessiz kalan İtilaf devletleri temsilcilerine verilecek olan muhtırayı gür sesle okuyarak katılımcıları bilgilendirmiş; bu metin gazetelerde yayımlanmıştır.⁸⁶ Üçüncü Sultanahmet Mitingi Aşıyan İdadisi Müdürü Cevdet Bey'in içten gelen kalbi bir duasıyla son bulmuş; bütün yürekler bu duaya âmin demiştir. 11 Ekim 1919 tarihli gazetelerde İzmir'in kurtuluşu için miting yapıldığı, Türklerin, müttefik devletlerin adaletinden ümitlerini kesmedikleri, İzmir için İstanbul'un en büyük mabedinde halkın ağladığı, Sultanahmet Camiinde tarihin kaydetmediği hazin bir hutbenin dinlendiği, İzmir'in kurtuluşu için Allah'a yalvarıldığı, binlerce halkın Allah'ın huzurunda vatan için niyazda bulunduğu, Türk ilinin zavallı şairi Mehmet Emin Bey'in ak sakalına acı yaşlar akıtarak duasını okuduğu belirtilerek, cami içinde hatiplerin yaptığı konuşmalar dair açıklamalara yer verilmiştir.⁸⁷ İtilaf devletleri temsilcilerine verilmek üzere yazılan muhtıra ise basında çıkan haberlere göre Halide Edip, Dr. Rıza Nur ve Kemal Mithat Beyler tarafından ilerleyen zaman içinde İstanbul'daki temsilcilerine elden ulaştırılmıştır.⁸⁸

10. Dördüncü Sultanahmet Mitingi (13 Ocak 1920, Salı)

Mütareke dönemi İstanbul'unda gerçekleştirilen yedinci büyük miting, 13 Ocak 1920 Salı günü gerçekleştirilen Dördüncü Sultanahmet Mitingidir. Mitingin gerçekleştirilmesinde İstanbul Türk Ocağı ve Darülfünun'un katkısı olmuştur. Mitingin ana sloganı "İstanbul Türk'tür, Türk kalacaktır!" veciz sözüyle duyurulmuştur. Mitinge İstanbul halkının katılımı hususunda 13 Ocak 1920 günü gazetelerde davetiyeler yayımlanmış; halkın işini gücünü bırakıp mitinge katılması istenmiş; mitinge katılımın dinî ve millî bir görev olduğu vurgulanmıştır.⁸⁹ Basında çıkan haberlere göre, Dördüncü Sultanahmet mitingine 150 bin kişi civarında katılım olmuştur.

Önceki mitinglerde olduğu üzere meydana yüksekçe bir kürsü hazırlanmış, kürsünün üstü ve etrafı bayraklarla donatılmıştır. Mitinge katılan sivil, memur, asker, eşraf ve esnaftan binlerce İstanbullu Sultanahmet Parkı ve Ayasofya Meydanı civarındaki geniş alana yayılarak konuşmaları dinlemiştir. Mitinge İstanbul'daki Darülfünun ve diğer yüksekokullardaki kız-erkek öğrencilerle, medrese, idadi ve sultani öğrencileri

⁸⁵ Ayrıntı için bk., Ferhat Uyaniker, *Millî Mücadele'de Kara Vasıf Bey ve Karakol Cemiyeti*, Paradigma, Çanakkale: Akademi Yay., 2022, s. 117 vdd.

⁸⁶ Alemdar, nr: 2600, 11 Teşrin-i evvel 1335/1919.

⁸⁷ *Vakit*, nr: 697, 11 Teşrin-i evvel 1335/1919; *Tasvir-i Efkâr*, nr: 2884, 11 Teşrin-i evvel 1335/1919. Arzu Terzi, "Osmanlı Basınının Gözünden Sultanahmet Mitingleri", *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişegi*, 2022, s. 42-43.

⁸⁸ *BOA. DH.EUM.*, (*Seyrü Sefer Müdüriyeti*) *SSM.*, Ds: 38/17, Lef: 4, 11 Teşrin-i evvel 1335/1919. *İkdam*, nr: 8141, 11 Teşrin-i evvel 1336/1920. *Türk Dünyası*, nr: 44, 11 Teşrin-i evvel 1335/1919

⁸⁹ *İkdam*, nr: 8233, 13 Kanun-ı sani 1336/1920; *Peyam-ı Sabah*, nr: 404, 13 Kanun-ı sani 1336/1920; *Tasvir-i Efkâr*, nr: 2957, 13 Kanun-ı sani 1336/1920.

katılmıştır. İstanbul Polis Okulu öğrencileri de emniyeti sağlamak üzere İstanbul Muhafızı Seyyid Paşa tarafından meydanda görevlendirilmiştir. Mitinge Şehzade Abdülmecid Efendi de katılmıştır. İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti üyeleri beyaz zemin üzerine kırmızı ve siyah yazılarla “İzmir Türkiye’nindir, İstanbul Türklerindir” pankartı ve bayraklarıyla alanda yerlerini almıştır.⁹⁰

Dördüncü Sultanahmet Mitingi öğle namazına müteakip saat 13.30’da başlamış; ilk konuşmayı Dr. Rıza Nur yapmıştır. Daha sonra Nakiye (Elgün) Hanım,⁹¹ son konuşmayı da Hamdullah Suphi Bey yapmıştır. Rıza Nur’un konuşmasının başında ve sonunda Ayasofya ve Sultanahmet Camii minarelerinden tekbirler okunmuş, Darülhilafeti’l-İslamiye Medresesi öğrencileri ve hocalar bu tekbirlere katılmışlardır. Rıza Nur konuşmasında; “Vatandaşlar, bugün büyük bir felaketin karşısında bulunuyoruz. Paris’te bir araya gelen devletler, Türkiye’nin mukadderatını belirlemekle meşguldür... Üzülerek belirtmek gerekir ki, Türk milleti senelerce büyük düşmanlarla çarpıştı. Bunların en büyükleri içimizde idi. İçin için kanımızı, benliğimizi kemirdi... Türkler medeniyete kabiliyetli insanlardır... Orta Asya’ya bakınız, şarkta, garpta medeniyet henüz yokken Türkler orada medeniyet kurmuşlardır. Başka milletlerin çoğu yazıp okumak bilmezken, Türkler kendilerine mahsus yazı geliştirmişlerdir. İslamiyet devrinde Bağdat’ta kurulan medeniyetin en büyük sebebi yine Türklerdir.”⁹² diyerek ümidin yitirilmemesine dikkat çekmiştir.

Fevziye Mektebi Edebiyat öğretmenlerinden Öğretmenler Cemiyeti Reisi Nakiye Hanım’ın, Fransızların L’Illustration Dergisinin 7 Şubat 1920 tarihli nüshasında yayımlanan Üçüncü Sultanahmet Mitingindeki yumuşak, etkileyici, kendinden emin ama duygusal ve ateşli konuşması dinleyicileri çok etkilemiştir.⁹³ Bu konuşmada heyecan daha da artmış, tekbirler herkesi hatta miting alanında bulunan yabancıları bile etkilemiştir. Nakiye Hanım, Türkleri destekleyen devletlere şükranlarını sunarken, adaletsiz davrananların bir gün mahkûm olacaklarını belirterek konuşmasını bitirmiştir. Nakiye Hanım Üçüncü Sultanahmet Mitinginde tarihe geçen konuşmasında özetle şunları demiştir: “Ey İslam, ey altı asırlık muazzam tarihi iftiharlarla dolu büyük bir imparatorluğun, büyük camileri önünde toplanan ihtiyar, genç, kadın ve çocuklar! Bugün büyük bir millî felaket karşısında azim ve imanla dolu Türk kadınlığının bir ferdi sıfatıyla huzurunuzda geliyorum. Kardeşler sabrımız taşırılıyor, vakarımız ayaklar altına alınıyor... Türkler hakka tecavüz etmez, fakat hakkına da tecavüz ettirmez bir millet olduğunu

⁹⁰ Arzu Terzi, “Osmanlı Basınının Gözünden Sultanahmet Mitingleri”, 1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele’nin İşaret Fişeği, 2022, s. 46.

⁹¹ Merve Solak, “Miting Kürsüsünden Türkiye Büyük Millet Meclisine: Nakiye (Elgün)”, 1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele’nin İşaret Fişeği, İstanbul: Türk Ocakları Yay., 2022, s. 127-146.

⁹² Aledar, nr: 2694, 14 Kanun-ı sani 1336/1920. Peyam-ı Sabah, nr: 405, 14 Kanun-ı sani 1336/1920; İkdam, nr: 8234, 14 Kanun-ı sani 1336/1920.

⁹³ Nuray Özdemir, Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Cemiyet Kadını: Nakiye Elgün, Ankara: Phoenix Yayınları, 2014, s.78-79. Ayrıca bk., Nuray Özdemir, “Millî Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadını”, Belgi, s. 12. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bk., Merve Solak, “Miting Kürsüsünden Türkiye Büyük Millet Meclisine: Nakiye (Elgün)”, 1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele’nin İşaret Fişeği, s. 131-132.

anlatmak lazımdır. Efendiler, size memleketin bir kadını sıfatıyla hitap ediyorum. Fatih'in, Selim'in, Süleyman'ın mezarını, ecdadımızın ebedi abideleri olan camileri, türbeleri bırakıp çıkacak içinizde bir erkek var mıdır? Ben tasavvur etmiyorum. Çıkmayacaksınız, bırakmayacaksınız! ...Önümüzde açık iki yol var, biri tarihimizle şanımızı devam et(tir)mek, diğeri gözlerimizle beraber tarihimizi de kapayıp ebediyete götürmektir.”⁹⁴

Hamdullah Suphi Bey'in İzmir ve Batı Anadolu'nun önemli bir kesiminin işgalinden kaynaklı ızdırabı dile getiren konuşmasında yürekler dağlanmış, tekbir sesleri ayyuka çıkıp, göklere yükselmiştir. Miting katılımcılarından bir Fransız kadının sesini yükselterek Fransızca “Türkler, Türkiye Ölmeyecektir!” tarzındaki çıkışı halkı olduğu kadar, kürsüdekileri de heyecanlandırmıştır. Hamdullah Suphi Bey, o Fransız bayanın dediklerini tekrar ettirip halka Türkçe olarak açıklamış; “Türkleri tanıyan Fransızların Türkleri bizzat takdir ettiklerini, şarkın en sadık ve namuslu milleti olarak Türkleri gördüklerini ifade ettiğini” belirtmiştir.⁹⁵ Hamdullah Suphi Bey'in konuşması bittikten sonra tekbir ve sloganlar yine etrafı inletmiştir. Darülfünun öğrencilerinden ve miting tertip kurulundan Tahsin Fazıl Bey kürsüye çıkarak miting için gönderilen telgrafları okumuş, sonrasında İstanbul Darülmüallimin öğrencileri kahramanlık ruhunu coşturan marşlar söylemişlerdir.⁹⁶

Bu mitingin yapıldığı dönemin ruh haline bakılacak olursa, Erzurum ve Sivas Kongreleri tamamlanmış, Temsil Heyeti İstanbul'da Ali Rıza Paşa kabinesi tarafından muhatap alınmış, yeni seçimler yapılmış, 12 Ocak 1920'de Meclis-i Mebusan açılmış, Mustafa Kemal Paşa bu meclise Erzurum mebusu olarak girmeye hak kazanmıştı. Mitingde konuşma yapanlar her şeye rağmen ses tonlarını daha da gürleştirip, Türk'ün istiklâlsiz yaşayamayacağına dikkat çekmişlerdir. Artık, bıçak kemiğe dayanmıştır. İşte böyle bir ruh halinde Hamdullah Suphi Bey miting kararlarını tek tek kalabalığa okuyarak kabul edilmesini sağlamıştır.⁹⁷ Dördüncü Sultanahmet Mitinginde alınan kararlar miting tertip heyetinden Darülfünun öğrencilerinden Tahsin Fazıl, Osman Selahattin, Hakkı ve Cevdet beylerden oluşan bir ekiple Yıldız Sarayı'nda Sultan VI. Mehmet Vahdettin'e elden ulaştırılmaya çalışılmıştır. Yıldız'da padişahın rahatsızlığı ileri sürülerek heyet huzura kabul edilmemiş, karar metninin orijinal imzalı olanı Yaver Paşa tarafından kabul edilmiştir. Bu kararların birer sureti Mebusan ve Ayan Meclisleriyle Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya ve Dâhiliye Nazırına elden ulaştırılmıştır. Heyet ayrıca kararları İstanbul'daki İtilaf devletleri temsilcilerine ileterek barış konferansına bunların ulaştırılmasını

⁹⁴ *İkdam*, nr: 8234, 8235 14/15 Kanun-ı sani 1336/1920; *Peyam-ı Sabah*, nr: 405, 14 Kanun-ı sani 1336/1920. Merve Solak, “Miting Kürsüsünden Türkiye Büyük Millet Meclisine: Nakiye (Elgün)”, *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği*, s. 131-132.

⁹⁵ *Tasvir-i Efkar*, nr: 2958, 14 Kanun-ı sani 1336/1920; *Vakit*, nr: 787, 14 Kanun-ı sani 1336/1920.

⁹⁶ *Vakit*, nr: 787, 14 Kanun-ı sani 1336/1920; *Peyam-ı Sabah*, nr: 405, 14 Kanun-ı sani 1336/1920; *İkdam*, nr: 8234, 14 Kanun-ı sani 1336/1920; *Tasvir-i Efkar*, nr: 2958, 14 Kanun-ı sani 1336/1920.

⁹⁷ *Vakit*, nr: 787, 14 Kanun-ı sani 1336/1920; *Peyam-ı Sabah*, nr: 405, 14 Kanun-ı sani 1336/1920; *İkdam*, nr: 8234, 14 Kanun-ı sani 1336/1920; *Tasvir-i Efkar*, nr: 2958, 14 Kanun-ı sani 1336/1920.

istemıştır.⁹⁸ Bu son mitingdeki heyecanı, iç ve dış kamuoyuna duyurmak üzere Fuat (Uzkınay) ve Cemil (Filmer) Beyler Sultanahmet Meydanından çeşitli açılardan çekim yaparak filmleştirmişlerdir.

11. Sonuç

İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlar tarafından işgal edilmesi Türk Milletinin hafızasında derin izler bırakan önemli bir tarihi olaydır. İşgalin hemen ardından tüm ülke çapında tepki ve protesto gösterileri yapılmıştır. Bu protestoların en etkili olanları başkent İstanbul'da yapılanlardır. İstanbul'da Darülfünunun, haksız işgal olayı karşısında sergilediği tablo son derece önemlidir. Müderrisler (Profesörler) Meclisinin aldığı kararlar çerçevesinde öncelikle pasif direniş çerçevesinde telgraflarla olayın kınanması istenmiş; daha sonra harekete geçilerek geniş katılımlı mitingler yapılmıştır. Bu mitinglerin hazırlanmasında Türk Ocağı, Milli Kongre, sivil toplum kuruluşları ve Darülfünunun büyük payı vardır.

İzmir'in işgalinden sonra ilk protesto toplantısı 17 Mayıs 1919'da Darülfünun'da yapılmış, mitingler ise 19 Mayıs'tan 30 Mayıs'a kadar aralıklarla devam etmiş daha sonra 10 Ekim 1919 ve 13 Ocak 1920'de gerçekleştirilen yedinci büyük mitingle son bulmuştur. Bunlardan başka İstanbul'da daha dar kapsamlı mitingler de yapılmıştır. Anadolu'nun çeşitli şehir ve kasabalarında da mitingler gerçekleştirilmiştir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, 28 Mayıs 1919 tarihli Havza Genelgesinde mitingler yapılarak kamuoyunun işgallere karşı uyanık tutulması ve bilinçlendirilmesi konusuna dikkat çekmiştir.⁹⁹ Mitinglere İstanbul'da her kesimden, kadın-erkek, çoluk-çocuk olmak üzere halktan katılım sağlanmış; bürokrasi de mitinglerde temsil edilmiştir. Hükümet üyelerinden, askerî kesimden de katılım olduğu gibi Şehzade Abdülmecid Efendi de mitinglerde yer almıştır. Pasif direniş tedbiri kabilinden yapılan mitinglerdeki hedef kitle iç ve dış kamuoyudur. Mitinglerde saltanata bağlılık dile getirilmiş, alınan kararlar Yıldız Sarayında Sultan VI. Mehmet Vahdettin'e gönderilen temsilciler tarafından bizzat elden veya yaverî aracılığıyla sunulmuştur. Mitinglerde yapılan konuşmalar, alınan kararlar İstanbul basınında ertesi gün yayımlanmış veya özetlenmiştir. Avrupa siyasi mahfillerine de telgraflarla duyurulmuştur. Mitinglerdeki heyecanı iç ve dış kamuoyuna duyurmak için filme alınması girişiminde de bulunulmuş; birinci, ikinci ve dördüncü Sultanahmet Mitingleri, Türkiye'de yeni yeni gelişmekte olan sinemacılık sektörünün ilk duayenleri olan Fuat (Uzkınay) ve Cemil (Filmer) Beyler tarafından filme alınmıştır. Yabancı basın ise mitingleri çoğu zaman yanlı veya Türk gazetelerinden yapılan eksik tercümelemlerle kamuoylarına haber olarak sunmuştur.

⁹⁸ *İkdam*, nr: 8234, 14 Kanun-ı sani 1336/1920; *Peyam-ı Sabah*, nr: 405, 14 Kanun-ı sani 1336/1920; *Vakit*, nr: 787, 14 Kanun-ı sani 1336/1920.

⁹⁹ Bilgi için bk., <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/havza-genelgesi/> (Erişim: tarihi 02.04.2023)

İstanbul'da veya Anadolu'da gerçekleştirilen mitingler halk arasında millî birlik ve beraberlik ruhunu güçlendirirken millî mücadele fikrinin tabanda yayılması ve geniş kitlelerce benimsenmesinde etkili olmuştur. Ülkenin her tarafından gerçekleştirilen mitingler milli direniş için halkın uyanmasında, mücadelecilerle bir ruhla bezenmiş kamuoyunun oluşturulmasında, tam bağımsızlık uğrunda halkın harekete geçirilmesinde kuva-yı milliye ruhunun geniş kitlelere yayılmasında etkili olmuştur. Özellikle Darülfünunlu kadınların bu mitinglerde yaptığı konuşmalar propaganda maksatlı kullanılmış olsa da Türk kadınının uyanışında ve Millî Mücadeleye hem cephe hattında, hem de cephe gerisinde en büyük destek ve katkıyı sağlamasında etkili olmuştur. Türk İstiklal Harbi sırasında milletin ordulaşmasında, yani ordu-millet karakterine bürünmesinde erkekler kadar, kadınların da desteği büyüktür. Psikolojik harekât yönünden bakıldığında mitingler, Anadolu'yu işgal eden İtilaf Orduları ve bağlaşıklarına karşı sürdürülen propagandanın en önemli ayağını oluşturmuş, kadın-erkek herkesin bu mücadelenin neferi olmasını sağlamıştır.

İstanbul'da mitinglerindeki konuşma metinleri dönemin en ünlü hatipleri, yazar, şair, bilim adamı, tarihçi, öğretmen, öğrenci diğer meslek gurubu şahsiyetler tarafından kaleme alınıp sunulmuştur. Mitinglerdeki konuşma metinlerinin hitabet sanatı açısından ele alınarak edebiyatçılarımız tarafından dönemin atmosferi içinde değerlendirilmesi çok önemlidir. Türk Ocağı, Milli Kongre Cemiyeti ve Darülfünun tarafından ortaklaşa düzenlenen İstanbul mitinglerindeki konuşmalar Türk Milletini, Millî Mücadele fikri etrafında birleştirmiş; Millî Mücadelenin fikri altyapısını hazırlamıştır. Netice itibariyle mitinglerin hedef kitleleri Avrupa kamuoyu, İtilaf devletleri hükümetleri, onların İstanbul'daki İşgal Orduları Komutanlıkları ile Osmanlı sarayı ve onun hükümetidir. Ancak hedef kitlelerin hiçbirinden etkili bir sonuç alınamamıştır. Türk Milleti'nin var olma mücadelesi verdiği o zorlu günlerde düzenlenen bu mitingler (İstanbul, Anadolu ve Trakya'da), aslında kitleleri harekete geçirme, milleti kuva-yı milliye önderleri etrafında kenetlenmesi, Millî Mücadele'nin yurt sathında eyleme dönüştürülmesinde çok etkili olmuştur. İtilaf devletlerinin baskı ve sıkı kontrolünün olduğu İstanbul'da bu mitinglerin düzenlenmesi, Darülfünun ve Türk Ocağı ile Milli Kongre hareketinin ortaklaşa mitingleri gerçekleştirmesi, Türklerin her şeye rağmen istiklâlden mahrum yaşamasının mümkün olmadığının cihana ilanı olarak tarihteki yerini almıştır.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Zekeriya Türkmen, "Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri", *Askerî Tarih Bülteni*, Sy: 48, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Şubat 2000, s. 141.

Kaynaklar / References

Arşiv (Belge numaraları metin içinde verilmiştir)

BEO (Babıali Evrak Odası)

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), *Meclis-i Vükelâ Mazbatası*

BOA. DH. EUM (Dahiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye)

BOA. DH.EUM.SSM, (Seyrû Sefer Müdüriyeti)

BOA. DH. İ.U.M. (Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı)

BOA HR SYS. (Hariciye Nezareti Siyasi Kalemi),

BOA, MV., (Meclis-i Vükelâ Mazbatası), nr: 215/234, 17. 5. 1335 (1919).

ATASE Arşivi İSH. (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, İstiklal Harbi Fonu)

Kitap, Tez Ve Makaleler

Adivar, Halide Edip, *Türk'ün Ateşle İmtihani*, İstanbul 1982.

Aker, E. Albay M. Şefik, *57. Tümen Ve Aydın Millî Mücadelesi (1918-1920)*, (Yay. Hz. Ahmet Tetik Vd.Leri), Genelkurmay Atase Bşk.Lığı Yay., Ankara 2006.

Akşin, Sina, "Paris Barış Konferansının Yunanlılar'ı İzmir'e Çıkarma Kararı", *Üçüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara 1986, S. 174-188.

Aktaş, Şerif, "Halide Edip Adivar" *Ankara Üniversitesi Dtcf, Türkoloji Dergisi*, Sy: 20/1, Ankara 2013, S. 1-12.

Altay, Fahrettin, "İzmir Faciasının Muhakemesi", *Bellekten*, C. 23, Sy: 89, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1959, S. 156.

Argunşah, Hülya, *Bir Cumhuriyet Kadını Şükufe Nihal*, Akçağ Yay., Ankara 2002.

Ariburnu, Kemal, *Millî Mücadele'de İstanbul Mitingleri*, Ankara 1951.

Arıkan, Zeki, *Mütareke Ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)* Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1989.

Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, Doğan Kardeş Matbaası, İstanbul 1969.

Avşar, B. Zakir, *Bir Muhalifin Portresi, Dr. Rıza Nur*, Belgesel Kitap Yay., İstanbul 1992.

Bâlioğlu, Tarık, "İzmir'in İşgal Ültimatoları", *Tarih Ve Medeniyet*, Sayı:3, İstanbul 1994, S. 42-43.

_____, "İzmir'de Yunan Vahşeti", *Tarih Ve Medeniyet*, Sayı: 27, Mayıs 1996, S. 12-17.

Bayar, Celal, *Ben De Yazdım, Millî Mücadele'ye Giriş*, C. V, Baha Matbaası İstanbul 1967.

Baykal, Bekir Sıtkı, "Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-I Vatan Cemiyeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sy: 1, Ankara 1984, S. 108-126.

1919 İstanbul Mitingleri Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği, Ed. Cezmi Eraslan, Nilüfer Erdem, Umut Dere, Duygu Saygın, İstanbul Türk Ocağı Yay., İstanbul 2022.

Bıyıklıoğlu, Tefik, *Atatürk Anadolu'da 1919-1921*, Kent Basımevi, Ankara 1981. Bostancı, Emir, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İzmir Ve Aydın'da Yunan İşgali Ve Mezalimi Üzerine İtilaf devletleri Nezdinde Yapılan Siyasi Teşebbüsler", *Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşerî Ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.1ı, Sy: 1, Erzurum 2021, S. 68.

- Coşkun, Bahar, "İkinci Sultanahmet Mitingi Ve Milaslı Doktor İsmail Hakkı", *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadelenin İşaret Fişeği*, Türk Ocağı Yay., İstanbul 2022, S. 171-177.
- Çelebi Mevlüt, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", *Xiv. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, 9-13 Eylül 2002, C. II, Ankara 2017, S. 48-51.
- _____, "Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sy: 19, İzmir'in İşgali Özel Sayı, İzmir 2019, S. 139-140.
- Dere, Umut, "İkinci Sultanahmet Mitinginde Eğitimci Bir Aydın: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği*, Türk Ocağı Yay., İstanbul 2022, S. 147-170.
- Dilek, Mehmet Sait, "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri Ve Büyük Güçlerin Tutumu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sy: 36, Trabzon 2013, S. 31-42.
- Dinçel, Anıl, "Sultanahmet Mitinginde Türk Ocaklı Doktor: Fuat Sabit (Ağacık)", *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği*, Türk Ocağı Yay., İstanbul 2022, S. 115-125.
- Dukes, Paul, *The Usa In The Making Of The Ussr: The Washington Conference 1921-22 And 'Uninvited Russia'*, Routledge, 2004, S. 49-50.
- Ediz, İsmail, *Diplomasi Ve Savaş: İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922*, Atatürk Araştırma Merkezi Bşk.Lığı Yay., Ankara 2015.
- Eraslan, Cezmi, "Millî Mücadelenin İşaret Fişeği İstanbul Mitingleri Arifesinde Osmanlı Devleti Ve Toplum", *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği*, Türk Ocağı Yay., İstanbul 2022, S. 13-21.
- Erdem, Ufuk, *Türk Ocağı Kurucularından Ve Teşkilat-I Mahsusa'nın Önemli Simalarından Doktor Fuat Sabit*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2009.
- Erden, Fethi, *Türk Ocakları Umumi Kâtibi Dr. Fethi Erden'in Ocak Hatıraları*, (Yay., Hz. Celil Bozkurt), Altınordu Yay., Ankara 2019.
- Eski, Mustafa, "İlk Kadın Mitingi", *Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, (10-11 Aralık 1994) Bildiriler*, Ankara 1996, S. 42-46.
- Gönlübol Mehmet -Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, C. I, Ankara 1982.
- Güneş, Günver, "İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yansımaları", *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sy: 9, Genkur. Atase Bşk.Lığı, Ankara 2007, S. 24.
- Hatipoğlu, M. Murat, *Türk Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Ankara 1988.
- Kaplan, Leyla, *Cemiyetlerde Ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını*, Ankara 1998.
- Kaplan, Mehmet, *Devrin Yazarları Kalemile Millî Mücadele Ve Gazi Mustafa Kemal*, C.I, Ankara 1981.
- Karayaman, Mehmet, "İzmir Valisi İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.VI/15, İzmir, Güz 2007, S. 3-18.
- Köse, İsmail, "Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson'un Türk Algısı", *History Studies International Journal Of History, Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı*, C. 6/3, Ankara, Nisan 2014, S. 217-238.
- Kur'an-I Kerim*, Maide, 105. Ayet; Şuara, 227. Ayet.

- Mccarthy, Justine, *Ölüm Ve Sürgün*, (Çev. Bilge Umar), İstanbul 1998.
- Obuz, Ömer, *Türk Rönesansı'nın Peşinde Bir Aydın: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu*, Libra Yay., İstanbul 2018.
- Öcal, Celal, *Kurtuluş Savaşımıza Sanatıyla Katkıda Bulunan İtalyan Ressam Vittorio Pisani*, Koza Kültür Yayınları, İzmir 2007, S. 4-15.
- Özdemir, Nuray, "Millî Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadını", *Belgi Dergisi*, Sy: 21, Kış 2021/I, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Denizli 2021, S. 1-22.
- Rıza Nur, *Hayat Ve Hatıratım*, Altındağ Yay., İstanbul 1967.
- Sarihan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Cem Web Ofset, Ankara 2006.
- Solak, Merve, "Miting Kürsüsünden Türkiye Büyük Millet Meclisine: Nakiye (Elgün)", *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği*, Türk Ocakları Yay., İstanbul 2022, S. 127-146.
- Söğüt, Hilal Nur, "Öncü Kadınlardan Şükufe Nihal Başar", *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği*, Türk Ocağı Yay., İstanbul 2022, S. 189-192.
- Şahingöz, Mehmet, *İzmir, Maraş Ve İstanbul'un İşgali Üzerine Yapılan Protesto Ve Mitingler*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1986.
- Şarman, Kansu, "İngiliz Ve Amerikan Arşivlerinde Yunan Zulmü", *Popüler Tarih Dergisi*, Sy: 10, Mart 2001, S. 14-15.
- Taçalan, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Milliyet Yay., İstanbul 1981.
- Tanriöver, Hamdullah Suphi, *Dağ Yolu*, (Yay. Hz. Fethi Tevetoğlu), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.
- Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1991.
- Terzi, Arzu, "Osmanlı Basınıının Gözünden Sultanahmet Mitingleri", *1919 İstanbul Mitingleri, Millî Mücadele'nin İşaret Fişeği*, Türk Ocağı Yay., İstanbul 2022, S. 31-50.
- Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli)*, Ankara 1999.
- Türkmen, Zekeriya, *Belgelerle Yunan Mezalimi*, Ocak Yay., Ankara 2000.
- _____, "Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri", *Askerî Tarih Bülteni*, Sy: 48, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara, Şubat 2000, s. 129-141.
- _____, "İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sy: 10, Kayseri 2001, s. 119-155.
- _____, *Belgelerle Yunan Mezalimi*, Berikan Yay., Ankara 2016.
- _____, *Millî Mücadele Yıllarında İstanbul Mitingleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016.
- _____, *Mütareke ve İşgalden Millî Mücadele'ye Mustafa Kemal Paşa*, Yeditepe Yay., İstanbul 2020, s. 153 vdd.
- Umar, Bilge, *İzmir'de Yunanlılar'ın Son Günleri*, Ankara 1974.

Ural, Selçuk, *Müttefiklerarası İzmir Tahkik Komisyonu'nun Faaliyetleri (1919)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1997.

Ural, Selçuk - Mehmet Okur, "Vali İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sy: 17, Erzurum 2001, S. 267-268

Ural, Mithat Kadri, "Belgelerin Gözünden Hasan Tahsin ve "İlk Kurşun" Meselesine Yeniden Bakmak", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sy: 100, Ankara 2019, S. 385.

Uyaniker, Ferhat, *Millî Mücadele'de Kara Vasıf Bey Ve Karakol Cemiyeti*, Paradigma, Akademi Yay., Çanakkale 2022.

Yalazan, Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet Ve Soykırımı*, C.I, Gnkur. Atase Bşk.Lığı Yay., Ankara 1994.

Yetim, Fahri, *Millî Mücadele Döneminde Mitingler (1918-1920)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1994.

Yüksel, Çağdaş, "Paris Barış Konferansı Öncesi İngiltere Lordlar Kamarası'nda Ermenilerin Durumunu Tartışmak Üzere Yapılan Oturum Hakkında Değerlendirmeler", *Uluslararası Eğitim, Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 3, Sy: 1, Ankara, Ocak 2021, S. 1-18.

Gazeteler (Gazete Tarih ve Numaraları Metin İçinde Verilmiştir)

Açıksöz

Alemdar

İkdam

İleri

İstiklâl

Kastamonu Gazetesi

Memleket

Sabah

Takvim-i Vekayi

Tasvir-i Efkâr

Vakit

Yeni Gazete

Zaman

İnternet Kaynağı

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/havza-genelgesi/> (erişim tarihi 02.04.2023)

EK 1. Sultanhamet Mitingi.

EK 2. Fatih Mitingi.

Yazar Hakkında / About Author

**Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN | İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi |
zturkmen[at]29Mayis.edu.tr | ORCID: 0000 0002 0938 0121**

1964 tarihinde Bursa-Karacabey Seyran'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 1986 yılında mezun oldu. "Hareket Ordusu ve Mahmut Şevket Paşa: 31 Mart İsyanının Bastırılmasında Ordunun Rolü" adlı tezi ile yüksek lisans, "Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)" adlı teziyle doktorasını tamamladı. Uzun yıllar Genelkurmay Başkanlığı ve Kara Kuvvetlerine bağlı eğitim kurumlarında ve sivil üniversitelerde öğretmen, öğretim görevlisi/üyesi, bölüm başkanı, enstitü müdürü, vd kadrolarda görev yaptı. Osmanlı Tarihi, Osmanlı Askerî Teşkilat Tarihi, Harp Tarihi, XIX-XX. Yüzyıl Siyasî Tarihi, Meşrutiyet Dönemi, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi konularında çalışmalar yaptı. 2023 yılı itibariyle yayımlanmış 15 müstakil, 20 ortak yazarlı kitabı, akademik dergilerde yayımlanmış ve bilimsel etkinliklerde sunulup yayımlanmış 120'nin üzerinde makale ve bildirisi bulunmaktadır. Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesinin hazırlanmasında Tarih ve Sanat Danışma Kurulu Başkanı olarak, Kurtuluş Savaşı Malıköy Tren İstasyonu Müzesi, Polatlı Kartaltepe Mehmetçik ve Duatepe Anıtı, Makedonya Manastır Askerî İdadisi Atatürk Anı Odası, Makedonya Debre-i Bâlâ Atatürk Ata Evi, İstanbul'da Harbiye Askerî Müzesinde Türk Tarihiyle ilgili panorama ve dioromaların hazırlanması çalışmalarında ve Sakarya Meydan Muharebesi ve Türk Tarihi Tanıtım Merkezinin hazırlanmasında tarih danışmanı olarak katkıda bulunmuştur. Halen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde tam zamanlı, Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsünde (ATASAREN) ve Kara-Hava Harp Enstitülerinde yarı zamanlı öğretim üyesi olarak alanıyla ilgili dersler vermektedir.

**Assist. Prof. Dr. Zekeriya TÜRKMEN | İstanbul 29 Mayıs University |
zturkmen[at]29Mayis.edu.tr | ORCID: 0000 0002 0938 0121**

He was born in Bursa-Karacabey Seyran in 1964. He graduated from Istanbul University, Faculty of Letters, Department of History in 1986. He received his Master's Degree from Marmara University, with the thesis titled "*The Movement Army and Mahmut Şevket Pasha: The Role of the Army in the Suppression of the March 31st Revolt*" and then his doctoral degree from Marmara University, with the thesis titled "*The Condition and Restructuring of the Army in the Armistice Period (1918-1920)*". After graduating with his Ph.D. degree in 1996, Türkmen served in various capacities such as teacher, lecturer/faculty member, head of the department, and director of the institute between 1986 and 2016. He has focused on Contemporary History and studied Ottoman History, Ottoman Military Organization, History of War, Political History of the 19th and 20th Centuries, the Constitutional Period, the Turkish War of Independence, and the History of the Republic of Türkiye. As of 2023, Türkmen has authored 15 books, contributed to 20 books as a co-author, and published over 120 articles and presentations in various academic journals and activities. Türkmen took part in the preparation of Atatürk's Mausoleum (Anıtkabir), Atatürk and War of Independence Museum as the Chairman of the Advisory Board on History and Art. He also contributed as Historical Consultant to the preparations of the War of Independence Malıköy Train Station Museum, Polatlı Kartaltepe Mehmetçik and Duatepe Monument, Atatürk Memorial Room in Manastır Military High School-Macedonia, Atatürk Ancestral House in Derbe-i Bâlâ-Macedonia, Panoramas and Dioramas about Turkish History in the Military Museum-Harbiye, İstanbul, and Information Center on the Battle of Sakarya and Turkish History. Türkmen delivers courses in İstanbul 29 Mayıs University, Faculty of Letters, Department of History as a full-time lecturer and in the Turkish National Defense University, Atatürk Institute of Strategic Studies, as well as Army War College and Air Force War College as a part-time lecturer.